100

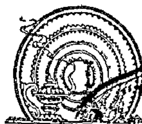
'પ્રગતિ' પત્રનું ભેટ પુસ્તક

શહીદોની શહાદત

—: સંપાદકો :—

જશવંત મ. દાણી

દિવાન ટી. રાવલ

—: પ્રકાશક :—

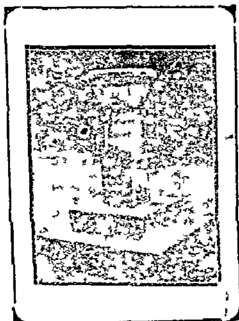
બુધાલાલ લ. શાહ

કાનજીભાઈ લ. પટેલ

જયહિંદ પબ્લીસીટી કું. ઊંઝા.

[ઉ. ગુજરાત]

અર્પણ પત્રિકા

अुनका याद्में नीन्होंने अपन
सुनसे हिंदुस्तानके वागोंका सींचा
—मौलाना आझाद

પ્રકાશક	પ્રકાશન વર્ષ	મુદ્રક
જયહિંદ પબ્લીસીટી કું	૨૬-૧-૧ ૫૩	ધી ગુજરાત પ્રીન્ટરી
૯ ના (કે ગુ)	પ્રથમાવૃત્તિ	૧ના (કે ગુ)

સંપાદકની નોંધ .. ....

ભારતની મુક્તિ માટે મહાત્મા ગાંધીજીએ જનતામાં વીરવાણી દ્વારા તમન્ના જગાડી અને 'करेंगे या मरेंगे' નો મંત્ર આપ્યો. ૮ મી ઓગષ્ટ ૧૯૪૨ ના રોજ મુંબઈમાં કોંગ્રેસની મહાસમિતિની બેઠક મળી તેમાં ભારતને સ્વરાજ મળવું જોઈએ અને જો તેમ ન થાય તો સત્યાગ્રહના મંડાણ શરૂ કરવા, તેવો નિર્ણય લેવાયો. પરંતુ કોઈ પણ પગલું ભરતાં પહેલાં વાઇસરોયને મળી આ અંગે વાટાઘાટ કરવી અને જો તેમાં સફળતા ન મળે તો પછી સવિનયની લડત શરૂ કરવી એમ નક્કી થયું. પરંતુ મહાસમિતિની બેઠક પુરી થાય તે પહેલાંજ ૯ મી ઓગષ્ટની વહેલી સવારે પૂ. ગાંધીજી, સરદાર વલ્લભભાઈ, જવાહરલાલ નહેરૂ, આઝાદ વ. અગ્રગણ્ય આગેવાનોને પકડી અજાણ્યા સ્થળે મોકલી દેવામાં આવ્યા. આ પગલું ભરવામાં બ્રિટીશ સરકારનું માનવું એવું હતું કે જો આગેવાનો બહાર નહિ હોય તો લડત શરૂ થશે નહિ. પરંતુ આ માન્યતા ખોટી પડી. આગેવાનોની ધરપકડના સમાચાર ગામડે ગામડે અને શહેરે શહેરે વાયુ વેગે પહોંચી ગયા. જનતાએ મહાત્માજીના આદેશાનુસાર 'करेंगे या मरेंगे' સૂત્ર અપનાવી લડત શરૂ કરી અને સ્થળે સ્થળે બ્રિટીશ સરકારના તંત્ર સામે હડતાળો પાડી, સરઘસો કાઢ્યા અને સભાઓ ભરી. આમ જનતાએ પૂરજોશમાં સ્વાતંત્ર્ય સંગ્રામ શરૂ કર્યો. બ્રિટીશ સરકાર દમનચક્ર ફેરવી અને જનતાની લડતને કચડવા માટે લાઠી માર કર્યો, ટીયર ગેસ છોડ્યા, બંદુકો અને મશીનગનો ચલાવી, આગેવાનોને જેલમાં પૂરી દીધા–કેદ કર્યા, વર્તમાનપત્રોની સ્વતંત્રતા પર તરાપ મારી, છાશવારે વટહુકમો બહાર પાડયા, અમાનુષ્દ પર સીતમોની ઝડીઓ વરસાવી–ટુંકમાં જનતાને દબાવી દેવા બધુંજ કરી છૂટયા પણ જનતા ન ડગી. જનતાએ

આઝાદીની મંઝીલે પહોંચવાની નેમ હતી. 'करेंगे या मरेंगे'-સૂત્રને અપનાવ્યું હતું એટલે જનતાએ પણ સ્વાતંત્ર્ય સંગ્રામ જાગી ગયો.

શરૂઆતમાં અહિંસક રીતે લડત આગેકૂચ કરી રહી હતી પણ બ્રિટીશ સરકારે વધુને વધુ કડક પગલા ભર્યાં તેમ જનતાનો થોડો ભાગ ગુસ્સે થઈને હિંસાભણી વળ્યો અને તારના દોરડા કાપ્યા, રેલ્વેના પાટા ઉખેડ્યા, સરકારી તિજોરીઓ લૂંટી, દફતરો બાળ્યા, અમલદારો પર હુમલા થયા, સરકારી મકાનોને જલાવી દીધા, થાણા અને કચેરીનો કબ્જો લીધો, અને સરકારી મકાનો પર પ્રાણથી પ્યારા ત્રિરંગી રાષ્ટ્રધ્વજને ફરકાવવા જાનની કુરબાનીઓ આપવા સુધી તત્પર બન્યા. પ્રજાના પૂર આગળ બ્રિટીશ સરકારને નમવું પડ્યું આગેવાનોને છોડી મૂક્યા. ફરીથી મંત્રણાઓ શરૂ થઈ અને છેવટ ૧૫ મી ઓગષ્ટ ૧૯૪૭ ના દિવસે ભારતમાં સ્વરાજ્યનો સૂર્યોદય થયો.

પૂ ગાંધીજીના આદેશાનુસાર શરૂ થયેલો સંગ્રામ સફળ થયો અને આપણે સ્વતંત્ર ભારતના નાગરિક બન્યા. આ સ્વાતંત્ર્ય યજ્ઞ'માં અનેક નામી, અનામી સપૂતોએ પોતાના મહામૂલા જીવનના બલિદાન દીધા. આવા નામી અનામી શહીદવીરોની ગૌરવગાથા ભારતની ભાવિ જનતાને દીવાદાંડી રૂપ બને તે શુભ ઉદ્દેશથી અમોએ મહાગુજરાતના શહીદોના સચિત્ર જીવન ચરિત્રો અને શહાદતના પ્રસંગોની માહિતી પુસ્તક રૂપે પ્રગટ કરવાનો વિચાર કર્યો અને તે અંગે માહિતીઓ એકઠી પણ કરી. અને આ રીતે અમારાથી બની શકી અને જે અમોને મળી શકી, તેટલી માહિતી 'શહીદોની શહાદત' નામે પુસ્તકમાં આપવાનો પ્રયાસ કર્યો છે. આ વિગતો અને ફોટાઓ ચોક્કસ મેળવવામાં ઘણો વખત લાગ્યો. તેથી પુસ્તક

ધાર્યા કરતા ઘણું જ મોડું જનતા સમક્ષ રજુ કરી શકયા છીએ.

આ પુસ્તક માટે અમોને જુદા જુદા શહીદવીરોની માહિતી, ફોટાઓ, બ્લોકસ અને વિગતો પૂરી પાડવામાં નીચેના ભાઇઓનો સહકાર અને સૂચનો ન હોત તો કદાચ આ પુસ્તક પ્રગટ કરી શકત કે કેમ તે એક શંકા બનત. માટે પુસ્તક પ્રગટ કરવાનો ખરો યશ તો નીચેના ભાઈઓને ઘટે છે.

અડામ કેમની માહિતી માટે સૂચનો અને પ્રેરણા આપનાર ભરૂચના સુપ્રસિદ્ધ ધારાશાસ્ત્રી શ્રી મોતીલાલ વીણના, કરાડી–મટવાડની શહાદતની વિગતો મોકલી આપવા અંગે સમાજવાદી કાયકર શ્રી હનુમતરાય દેસાઇ અને શ્રી ભારત વિદ્યાલય–કરાડીના, કિશોર શહીદવીર શિરીષકુમારના જીવન ચરિત્રનુ સંપાદન કરવા બદલ તથા બીજા સૂચનો આપવા અંગે અમર–ગાન પ્રકાશ ગ્રંથમાળાના સંપાદક શ્રી હર્ષદભાઇ પટેલ (ભરૂચ) ના, ડાકોર અને નડિયાદની શહાદતની વિગતો અને ફોટાઓ આપવા બદલ ખેડા જીલ્લા કોંગ્રેસ સમિતિ અને બાસના તાલુકા કોંગ્રેસ સમિતિના ગ. મંત્રીશ્રીઓના, સૂરતના શહીદવીરોની માહિતી પૂરી પાડવા બદલ અખિલ ગૂજરાત વિદ્યાર્થી કોંગ્રેસના માજી મંત્રીશ્રી પોપટલાલ વ્યાસના, અમદાવાદની શહાદતની માહિતી અને બ્લોકસ આપવા અંગે માંડવીની પોળ સેનાસંઘ –અમદાવાદના તથા તેના મંત્રીશ્રી કૃષ્ણવદન જોષીના, નાડીગામના શહીદવીર નારણભાઇની માહિતી આપવા બદલ શ્રી કે ટી. શુકલના, વિસનગરના શહીદવીરની હકીકત બદલ શ્રી ભાસ્કરભાઈ ઉનાણકરના, શહીદવીર તુલસીદાસ મોદીની જીવન માહિતી અને સૂચનાઓ આપનાર શ્રી નટવરલાલ મોદી (વાડાસિનોર) ના શહીદવીર મનુભાઇની વિગતો બદલ શ્રી ગગજીભાઈ મુલદાસભાઇ પટેલ (ચકલાસીવાળા) ના તથા શહીદવીરો

શ્રી મોહનભાઇ અને ગુણવંતલાલની માહિતી પૂરી પાડવા બદલ 'ઉના' નમામી (અંતરસુબા) ના તથા તેના સંચાલકોના અને આ અમના ફોટાઓ મોકલી આપવા બદલ શ્રી મનહરલાલ ચાની (નડીઆદવાળા) ના, 'શહીદોનો સંદેશો' ના કાર્ય બદલ શ્રી દેવશંકર મહેતા (વિસનગરના) ના, શહીદને વંદના —કાવ્ય બદલ શ્રી રસિકકુમાર બી જોષી (શ્રીયોગ)-વિજાપુર વાળાના અમો ઘણાજ ઋણી છીએ

કેટલાક શહીદવીરોના જીવનચરિત્રો વિસ્તૃત રીતે લખવામાં પોતાના કિંમતી સમયનો ભોગ આપી સહકાર આપવા બદલ શ્રી માધવલાલ ભીખાભાઇ મોદી (ડીસા) નો પણ અત્રે અમો આભાર પ્રદર્શિત કરીએ તો અસ્થાને નહિ જ ગણાય

ઉપરાંત અમોને આ કાર્યમાં સૂચનો અને પ્રોત્સાહન આપવા બદલ શ્રી અરૂણકુમાર પટેલ (સુદાન), શ્રી જયંતકુમાર હીરાલાલ વૈદ (અમદાવાદ), શ્રી હરીલાલ ખંભોળજા (અમદાવાદ) શ્રી નિખુશભાઇ (મટવાડ), શ્રી ગોમાભાઇ પટેલ (મટવાડ) શ્રી ચંદુલાલ જે રાવલ (સુરત) શ્રી ભોગીલાલ ન શાહ (ડીસા), શ્રી ધનવંતભાઇ વીણુ (અમદાવાદ) શ્રી નરેન્દ્રકુમાર મહીડા તથા બીજા ભાઇઓ કે જેઓના નામ સરત ચૂકથી લખવા રહી જવા પામ્યા હોય તો તે સર્વનો અત્રે આભાર માનીએ છીએ

ગુજરાતના સુપ્રસિદ્ધ સાક્ષર શ્રી રમણલાલ વસંતલાલ દેસાઇએ પોતાના કિંમતી સમયનો ભોગ આપીને આ પુસ્તકનો ટુંકો પણ પ્રેરણાત્મક 'બે બોલ' લખી આપ્યા છે તે બદલ અમો તેઓના આભારી છીએ

સૌરાષ્ટ્ર સરકારના કેળવણી ખાતા તરફથી પરિપત્ર નં ૭/૧-૪૭/૧૫૦ તા ૯-૭-૫૨ થી આ પુસ્તકને સૌરાષ્ટ્રની શિક્ષણ સંસ્થાઓ, શાળાઓ તથા જાહેર પુસ્તકાલયો માટે માન્ય

કરવામા આવ્યુ છે, તે બદલ સૌરાષ્ટ્ર સરકારનો અને ગ વિદ્યાધિકારી શ્રી વ્રજલાલ મહેતા સા નો પણ અમો અત્રે આભાર માનીએ છીએ

અમારા આ કાર્યને હાલના આર્થિક મદીના સમયમા જાહેરખબરો આપી સહકાર આપ્યો છે તે બદલ જા×ખ. આપનાર વેપારી બધુઓ અને સસ્થાઓનો પણ અમો આભાર માનીએ છીએ

આ પુસ્તકમા અનેક ત્રુટિઓ રહી જવા સભવ છે. તો તે અગે માહિતી પૂરી પાડનાર ભાઈઓને દોષપાત્ર ન ગણતા સપાદકોનેજ દોષપાત્ર ગણી અને તે તરફ અમારુ ધ્યાન દોરશો જેથી બીજી આવૃત્તિમા તેનો અમલ કરી શકીએ

અતમા માભોમની મુક્તિ કાજે શહાદતને વરનાર નામી-અનામી શહીદવીરોને લાખ લાખ વદનાઓ અર્પી, અનેક શહીદોના મોઘા બલિદાનોના પરિણામે પ્રાપ્ત થયેલી આઝાદી ટકાવી રાખવાની પ્રેરણા જનતામા જાગે એજ મહેચ્છા સહ વિરમીએ છીએ —જયહિંદ—

'ગણતત્ર દિન'—૫૩
ઊંઝા. (ઉ ગુજરાત)

જશવંત મ. દાણી
દિવાન ટી. રાવલ
સપાદકો

બે બોલ

ભાઇશ્રી જગવત દાણીએ તથા દિવાન ટી નાવકે શહીદે ની શહાદત નામે પુસ્તક રચી આપણા મહત્ત્વના રાજકીય પ્રકરણ અને ઇતિહાસ જીવત કર્યો છે મહાત્મા ગાધી અને સરદાર વલ્લભભાઇ સરખા ભારતીય તેજ પૂજની કથા તો આખુ ભારતવર્ષ જાણે પરંતુ એ તેજપૂજોના ઉડેલા અસખ્ય તણખાની વિગતો સાચવી રાખવી એ બહુ મુશ્કેલ કામ સપાદક બધુઓએ કર્યું છે ભાગફોડના કાર્યક્રમ માટે ભલે બે મત હોય છતા દેશને ખાતર પોતાના પ્રાણ સમર્પણ કરનાર યુવકો અને યુવતીઓને વિસરવાની ભૂલ તો ગુજરાત નજ કરે સખ્યાબધ કિશોર શહીદોને સપાદક બધુઓએ ભેગી કરેલી હકીકત સરસ અને ગૌરવવતો ઇતિહાસ હોવા ઉપરાત ઉત્તેજક વાચન પુરૂ પાડે છે અને આઝાદીના સગ્રામમા જાણીતા ઉપરાત કેટકેટલા અજાણ્યા યુવક યુવતીઓએ પોતાના લોહી રેડયા છે તેની ગુજરાત પૂરતી સરસ માહિતી આ પુસ્તકમા ભેગી કરવામા આવી છે નાના મોટા સહુએ વાચવા લાયક આ પુસ્તક ઘેર ઘેર વચાય એમ હુ ઇચ્છુ છુ કારણ એમા ગુજરાતની ગૌરવગાથાનુ એક લોહી ભર્યું પ્રકરણ સમાયેલુ છે

'કૈલાસ' મદનઝાપા રોડ
વડોદરા.
૨૭ ૧૧-૫૨

રમણલાલ વ. દેસાઇ

—: પ્રેરણાદાયી પત્રો :—

કરાડી-મટવાડના જુવાનોએ ૧૯૪૨ના સ્વાતંત્ર્ય યુદ્ધમાં બહુ સુંદર વીરતા દાખવી હતી એટલે ગુજરાતની શૌર્ય કથા લખાય તેમાં કરાડી-મટવાડને સ્થાન મળવું જોઇએ એવું મારું માનવું છે

× × ×

અડાજનની અંદર પણ એ ભાઈઓએ એક અજોડ વીરતા બતાવી એવું મારું માનવું છે ભાઇશ્રી મેઘાણીને જ્યારે મેં અડાજન અને કરાડી મટવાડના વીરોની વાતો કરી ત્યારે તેઓશ્રી તેમની વીરતાથી ચકીત થયા હતા અને તેમણે કરાડી-મટવાડ મારી જોડે જઇને એ જગ્યા જોવાનો નિર્ણય કર્યો હતો, પરંતુ ઇશ્વરને તે ન રુચ્યું પ્રભુએ તેમને ઉપાડી લીધા એટલે એ કાર્ય અધુરું રહ્યું અને રોજ થાય છે કે ગુજરાતના જે શહીદોએ મૂંગે મોંઢે પોતાના પ્રાણના બલીદાન આપ્યા તેને કોઇ યાદ કરતું નથી આપણી ભાવી પ્રજા માટે એ વીરોની, વીરતાના લખાણ ઇતિહાસ બદ્ધ થવા જ જોઇએ અને આપણી પ્રજા માટે જીવંત રાખવા જોઇએ એ દીશામાં તમે જે પ્રયત્ન આદર્યો છે તેને મારા અંતઃકરણનો ટેકો છે

૨૧-૧-૫૧
બ ૧

મોતીલાલ હ. વીણ.

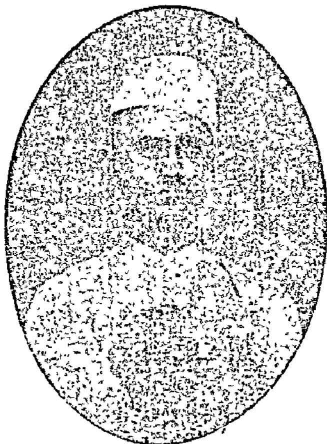
× × ×

'શહીદોની ગહાદત નામનું પુસ્તક આપ પ્રગટ કરવા ઇચ્છા ધરાવો છો જાણીને ઘણો આનંદ થયો આપણા સ્વતંત્રતા મેળવવાના ભગીરથ પરિશ્રમમાં ઘણા ભાઈઓએ ભારે ભોગ આપ્યા છે તે યાદ રાખવા અને તેમની ભાવનામાંથી પ્રેરણા મેળવવા શહીદોનું સ્મારક હોવું આવશ્યક છે આપનું પુસ્તક એ પણ એક ઉત્તમ સાધન છે આપના આ સત્કાર્યમાં સફળતા ઇચ્છું છું

તા ૧૮-૧-૫૧
મુંબાઈ

નરેન્દ્રસિંહ મહીડા.

ઉત્તર ગુજરાતના શહીદવીર ઉત્રાણકર

શહીદવીર ઉત્રાણકર

કોઈ પણ વ્યક્તિનું જીવનચરિત્ર લખવામાં આવે તે કદી સંપૂર્ણ હોય જ છે એમ માની શકાતું નથી. કારણ ચરિત્ર લેખકને એ વ્યક્તિના સંપૂર્ણ જીવન વિષેની માહિતી હોય એ શક્ય નથી કેટલીક એવી વાતો પણ હોય છે કે જે વ્યક્તિ

કથાના નાયક સિવાય બીજુ કોઈ જાણતું ન પણ હોય. એટલે એવી વાતો ચરિત્ર કથામા ન આવે એ દેખીતુંજ છે

વળી જીવનચરિત્ર લખવામા બીજું પણ એક ભયસ્થાન છે અને તે એ કે ચરિત્રકથાના નાયકના પ્રભાવમાં તણાઈ જવાથી કેટલીક વાર તેમા માત્ર નાયકના ગુણગાનજ નજરે પડે અથવા આખી કથા એકપક્ષીજ બનવાનો પૂરેપૂરો સંભવ હોય છે એટલે શહિદ ગોવિંદરાવનુ ચરિત્ર આલેખતા પહેલાં શક્ય તેટલા તટસ્થ રહેવાનો પ્રયત્ન અહીં કરવામા આવ્યો છે છતાંય કોઈક સ્થળે લાગણીના પ્રવાહમાં ખેંચાઈ ગયા જેવું લાગે તો વાચક ક્ષમા કરશે એજ આશા.

કુટુંબ:— ખાનદેશ જીલ્લામા સહ્યાદ્રિની તળેટીમા ઉત્રાણ નામના દશ પંદર ઘરના ગામડામાંથી સ્વ. ગોવિંદરાવના પૂર્વજો બડગામ આવેલા. લગભગ એંસી વર્ષ પહેલા જ્યારે સખારામની ઉંમર સોળ વર્ષની હતી ત્યારે તેઓ કાકા સાથે વડોદરા આવેલા. જરૂરી અભ્યાસ પૂરો કરી તેઓએ શિક્ષકની નોકરી સ્વીકારી. તેમને બે પુત્રો—શંકરરાવ કૃષ્ણરાવ. બંને પુત્રોએ પણ જમાનાને આવશ્યક અને ગુજરાનની વાટ ખર્ચી જેટલો અભ્યાસ કર્યો. કૃષ્ણરાવ કારકુન થયા અને વહીવટદાર કચેરીના શિરણીસ સુધી પહોંચ્યા. નોકરી બાદ તેઓ વિસનગરમાંજ નિવૃત્તિ ભોગવતા હતા. સને ૧૯૩૧ ના જુલાઈ માસમાં કંઈક કામ માટે તેઓ મહેસાણે ગયેલા ત્યાંજ તેમનું હૃદય બંધ પડવાથી તેઓ સ્વર્ગસ્થ થયા. આ વખતે ગોવિંદરાવની ઉંમર માત્ર ૧૪ વર્ષની હતી. કૃષ્ણરાવને નવ સંતાન-દત્તાત્રય, વામનરાવ, અનસૂયા, માર્તંડરાવ, મધુસૂદન, ગોવિંદરાવ, કાન્તા, ભાસ્કરરાવ અને યશવંતરાવ.

બાલ્યકાળ:— પાટણમાં ૧૯૧૭ ની માર્ચની ૧૫ મીએ ભાઇશ્રી ગોવિંદરાવનો જન્મ થયો હતો નાનપણમા તેમનું શરીર સુંદર અને ઘાટીલું હતું. અને તેથી તેઓ સૌને પ્રિય હતા. તેમનું પ્રાથમિક શિક્ષણ પાટણ અને વિસનગરમાં પુરૂં થયું. બાલ્યકાળમાં તેમને કોઇ પૂછતું કે "ગોવિંદ, મોટો થઇ તું શું કરીશ ?" તો તેઓ જવાબ આપતા "હું મહેસાણા પ્રાંતનો સુબો થઇશ" અણસમજમાં ઉચ્ચારાયેલા આ શબ્દો ૧૯૪૩ના જાન્યુઆરી માસની ૧૫ મી તારીખે ખરા ઠર્યા માત્ર વિસનગરેજ નહીં પરંતુ અમદાવાદના સ્વયંસેવકોને પણ એમને એક સુબાને છાજે તેવું આખરી વિદાયમાન આપ્યું.

અંગ્રેજી પહેલા ધોરણનો અભ્યાસ તેમણે મુબાઇમાં મોટા ભાઇ વામનરાવ પાસે રહી કર્યો. પરંતુ એ સમયમાંજ માર્તંડરાવનું અવસાન થવાથી તેઓ વિસનગર પરત આવ્યા અને વિસનગરની જી. ડી. હાઇસ્કૂલમા દાખલ થયા. થોડાંજ વખતમાં તેમણે સર્વ શિક્ષકોનો પ્રેમ સંપાદન કર્યો. આ સમય દરમીઆન તેમણે શાળામા હંમેશા પહેલો બીજો નબર ટકારી રાખેલો શાળાના અભ્યાસ સિવાયની ઈતર પ્રવૃત્તિઓમા પણ તેઓ હંમેશાં મોખરેજ હોય. સ્કાઉટીંગ હોય કે અખાડો, ચિત્રવર્ગમા કે શાળાના સ્નેહ સમેલનમાં તેમનુ નામ પહેલુંજ બોલાતું. શાળાના અખાડામા એક વખત કસરત શિક્ષક સાથે અણબનાવ થતા આ કસરત પ્રિય વિદ્યાર્થીએ પોતાનો સ્વતત્ર અખાડો શરૂ કર્યો અને મિત્રમડળે ત્યાં જવાનું શરૂ કર્યું. હાઇસ્કૂલની કારકીર્દીનુ એ છેલ્લું વર્ષ હતું. ત્યાંય આ અખાડાનો વાર્ષિકોત્સવ મિત્રોની સહાયથી પૂરદમામથી ઉજવ્યો પ્રમુખ તરીકે તે વખતના આચાર્ય શ્રી કલ્યાણરાય ન. જોશી હતા. તેમણે ગોવિંદરાવ માટે કાઢેલા ઉદ્‌ગાર આજે પણ કાનમાં

ઘુમી રહ્યા છે આ રહ્યા તે ઉદ્ગાર ' સાધારણ રીતે હોશિયાર વિદ્યાર્થીઓ શરીરે માયકાંગલા હોય છે અને તનમસ્ત શરીર વાળા વિદ્યાર્થીઓ બુદ્ધિમાં જડ હોય છે પરંતુ શ્રી ઉત્રાણકરે એ વસ્તુને ખોટી ઠરાવી છે તે શાળાના અભ્યાસમાં તો હમેશા પહેલો હોય છેજ પરંતુ અખાડામાં પણ પહેલા રહી બીજા વિદ્યાર્થીઓને ઉત્તમ દૃષ્ટાંત પૂરું પાડ્યું છે " અને આવા કમાવેલા શરીરને લીધે તેમણે એક વાર, ઉંમરમાં તેમનાથી બમણા અને અલમસ્ત શરીરવાળા મલ્લ સાથે કુસ્તી લડવાની હામ ભીડેલી અને માત્ર ચાર પાંચ મિનિટમાં જ તેને 'ચી' બોલાવી હતી કુસ્તી મલખમ અને તરવું તેમને ખૂબ પ્રિય હતી

આ સમય દરમિયાનજ એમને ચિત્રકારી અને પરીક્ષાઓ અને સ્કાઉટીંગની ત્રણ પરીક્ષાઓ પાસ કરી સિવાય નાગી નામનો પણ શોખ હતો ગણપતિની મૂર્તિઓ તો તેઓ બનાવતા ઈશ્વરની મૂર્તિઓ અને પુતળા પણ તેમણે બનાવેલા

મેટ્રિકની પ્રિલીમીનરી પરીક્ષામાં પહેલે નંબરે પાસ થયા પરંતુ ઘરની આર્થિક પરિસ્થિતિ મુંઝવનારી હતી એટલે ' આગળ અભ્યાસાર્થે જઈ શકાય તેમ નથી તો હવે વધારે વાંચવું નથી ' એમ વિચાર કરી વાંચવું બંધ કરી દીધું આ બાબતના જીવન શુરને મંગળ ધપવાની ... અગાઉ પણ હતી એટલે તેમનો એ ખૂબ ... હતા ... વખતનું તેમનું વર્તન સાચદૃષ્ટિએ ... ... તેમના માતુશ્રી તેમના ... વર્તન જોઈ ... પરંતુ ... તેઓ મેટ્રિકની પરીક્ષામાં, ... માં ... નંબરે ઉત્તીર્ણ થયા.

૧૯૩૪ ના એપ્રીલની ૧૪ મી તારીખે તેમના મોટાભાઈ મધુસુદને શ્રી માધવરાવ ગોવિંદરાવ આણેગાવની સાથે ભાગીદારીમાં "ન્યુ ઇંગ્લીશ સ્કૂલ" ની સ્થાપના કરી. જૂનમા ગોવિંદરાવનું મેટ્રિકનું પરિણામ જાહેર થતાં તરતજ એ શાળામાં તેમને શિક્ષક તરીકે જોડાઇ સમાજ સેવાનું કાર્ય હાથ ધર્યું. '૩૫ માં એટલે કે એકજ વર્ષ બાદ મોટાભાઇ મધુસુદન પ્લ્યુરસીથી અવસાન પામ્યા. અને શ્રી આણેરાવ સાથે શ્રી ગોવિંદરાવ ભાગીદાર તરીકે જોડાયા

આ સમયે શાળામા સંખ્યા ઠીક ઠીક હતી. અને ન્યુ ઇંગ્લીશ સ્કૂલના 'હિતેચ્છુઓ' અનેક હતા. એનાં કારણો અનેક હતાં એમાનું મુખ્ય કારણ કોઇની પણ ખુશામત ન કરવી એવો ગોવિંદરાવનો સ્વભાવ! એવું દુનિયાદારીનુ ડહાપણ યુવાન ગોવિંદરાવને ગમે પણ ખરું ? અને આવી પરિસ્થિતિમાંજ શાળા જે ત્રણ ધોરણ સુધીની હતી તેમા દર વર્ષે એક પછી એક ધોરણ ઉઘાડવાની ફરજ પડે જતી હતી. અને આર્થિક ભીંસમાં શાળાનુ ગાડુ ગબડતું જતું હતું. આવા સંજોગોમાજ B Sc. LL. B થયેના ડબલ ગ્રેજ્યુએટ શ્રી આણેરાવને મેટ્રિક જેટલું પણ મહેનતાણું શાળામાંથી મળતું ન હોવાથી કંટાળીને, ભાગીદારી થી છૂટા થયા. અને શાળાની તમામ જવાબદારીઓ ગોવિંદરાવને માથે આવી પડી છેવટે કોઈપણ ઉપાયે શાળાને પગભર કરી શકાય અને શિક્ષણ-કાર્ય પાછળ નિશ્ચિત થઈ, પોતાનો સમય આપી શકાય એ હેતુથી એક "શિક્ષણ પ્રચારક મંડળ" ની એમણે શરૂઆત કરી અને શાળા એ મંડળને ભેટ તરીકે આપી દીધી પરંતુ મંડળના પ્રમુખ અને મંત્રી તેમજ સભાસદોમાં સ્વાર્થ ત્યાગની ભાવના નહીં જેવી હોવાથી એ મંડળ અલ્પજીવી નિવડ્યું અને શાળાનું સંચાલન ફરીથી શ્રી

ગોવિંદરાવ ઉપર આવી પડયું આ અરસામાં શાળામાંથી મહેનતાણાની રકમ ખૂબજ અનિશ્ચિત હતી. કોઈક મહીનામાં તો માત્ર પાંચજ રૂપિયા લઈને પણ નિભાવવું પડતું કુટુંબની જવાબદારી પણ એમનેજ શીરે હોવાથી એ ખૂબજ ત્રાસી ગયા. હતા પણ એવા ત્રાસને ગણકારે તો ગોવિંદરાવ શાના ? શાળામાં ગ્રેજ્યુએટ હેડમાસ્ટર રાખવા પડે અને તેથી શાળાનો ખર્ચ વધી જતો એટલે પોતેજ ગ્રેજ્યુએટ થવાનો વિચાર કર્યો માત્ર ત્રણજ માસની તૈયારીથી અજમેર બોર્ડની ઇન્ટરની પરીક્ષામાં સેકંડ કલાસ મેળવ્યો અને બી એ ના બે વર્ષ પૂરા કરવા ઇન્દોર ક્રિશ્ચિયન કૉલેજમાં દાખલ થયા પોતે ગ્રેજ્યુએટ થઈને આવે ત્યાં સુધી શાળાનો વહીવટ કરીની "સર્વ વિદ્યાલય કેળવણી મંડળ" નામની સંસ્થાને સોંપ્યો. અહીં એક વસ્તુ કહેવી પ્રાપ્ત થાય છે કે આ વખતે ન્યુ ઇંગ્લીશ સ્કૂલ લેવા માટે બે ચાર વ્યક્તિઓ તરફથી પ્રયાસ થઈ રહ્યા હતા પરંતુ "મારે શાળા વેચવી નથી મોટા ભાઈએ શરૂ કરેલી શાળા વ્યાપારી વિચારો ધરાવતી વ્યક્તિઓને મારે સોંપવી નથી." એવા વિચારોથી પ્રેરાઈ છત્રીસ રૂપિયાના કોમળ છોડને, સર્વ વિદ્યાલયના વટ વૃક્ષ નીચે ઉછરવા માટે મૂકી દીધો. કારણ તેમને સર્વ વિદ્યાલયના તે વખતના કાર્યકર્તાઓ બાપુભાઈ ગાંધી તથા શ્રી પેપટભાઈ વગેરેમાં ખૂબ શ્રદ્ધા હતી અને તેઓ ઇન્દોર અભ્યાસાર્થે ઉપડી ગયા.

× × ×

આ અરસામાં જ સ્વ૦ ન અની રાષ્ટ્રવ્યાપી લડત ઉપડી અને એમનું ભારતનાશીલ ચૈતન્ય નાચી ઊઠ્યું ' અભ્યાસની રૂખસદ લી. વિસનગરના કાર્યકરોની પુંજયભાગ્યમાં એક સુવાસિત સુંદર પુષ્પ ઉમેરાયું ઇન્દોરથી એ વિસનગર આવી પહોંચ્યા.

રાતની રાતો ખાનગી સભાઓ થતી અને અનેક કાર્યક્રમો યોજાતા. સભા સરઘસોથી વાતાવરણ ગરમા ગરમ રહ્યા કરતું. તા. ૧૮-૨-૪૨ ના રોજ ભાષણ થવાનું છે એમ જાહેર થઇ ગયું હતું પરંતુ સભાસ્થાન વિસનગરમાં કોઇપણ સ્થળે હશે એમ પોસ્ટર દ્વારા લોકોએ જાણ્યું હતું. વિસનગરની પોલીસ આખા ગામમાં દોડધામ મચાવી રહી હતી. સાડાચારના મૂકરર સમયે પારેખપોળ સામેની દુકાનના પાટિયા ઉપર આપણા વીર નાયકે "વંદેમાતરમ્" ના પોકારથી ભાષણની શરૂઆત કરી "દરેક મનુષ્યને વાણી સ્વાતંત્ર્યનો અધિકાર હોવો જોઇએ" એ તેમના ભાષણનો મૂખ્ય સૂર હતો ભાષણ પુરૂં થતાં તેમને અટક થઈ. બીજે દિવસે કેસ ચાલ્યો અને રૂા ૨૫) નો દંડ થયો. આમ લગભગ રોજ નિયમિત રીતે ગુનાનો સત્યાગ્રહ કરતા અને દંડાતા. છેવટે તા. ૨૫-૨-૪૨ નો દિવસ આવી પહોંચ્યો. સત્યાગ્રહીનું નામ આગળથી જાહેર થતું નહીં. સત્યાગ્રહી શ્રી સૂર્યકાન્ત જોષીએ ભાષણ પુરૂં કર્યું. તેમને અટક થઇ અને તે હોલ્દાર............સાથે ચાલવા લાગ્યા. પરંતુ રોજના આવી જાતના સત્યાગ્રહોથી પોલીસ અકળાઇ ઉઠી હતી. અને "વિસનગરની ચળવળ કેમ શાન્ત પડતી નથી! તમને કામ કરતાં આવડતું નથી" વગેરે ઉપરીઓના ઠપકા પોલીસને સાંભળવા પડતા. અને તેથી આજે તો કંઇક કરી બતાવવુંજ છે એ ઈરાદા પૂર્વક તૈયારી સાથે પોલીસ ત્યાં આવી હતી મુસલમાન પોલીસને કુરાન હાથમા લેવરાવી અને હિંદુ પોલીસ પાસે ગીતા હાથમા ઉપડાવી પ્રતિજ્ઞાઓ લેવડાવવામાં આવી હતી કે અમે કંઇક કરી બતાવીશું.

શ્રી સૂર્યકાન્તને અટકમાં લીધા પછી પોલીસને કંઇ કરવાપણું રહેતું ન હતું છતાંય બહાદૂર ગાયકવાડી પોલીસે

પોતાનું ચરાતન, ઝંડાધારી નાની બાળાઓ ઉપર લાઠીચાર્જ કરી પૂરવાર કરવા માંડયું. આથી લોકો ઉશ્કેરાઈ ગયા. પોલીસો પર પત્થરમારો શરૂ થયો. અને ધાંધલ મચી ગયું. લોકોમાંથી કેટલાકને અગાઉ આ સમાચાર મળ્યા હતા કે પોલીસ પાસે ભરેલી બંદૂકો છે. અને એમાંના એકે આગળ વધેલા સાંકળચંદ સામે બંદૂક તાકી સાંકળચંદ પટેલ પોલીસોને કહેવા આવ્યા હતા કે "નાની બાળાઓ ઉપર લાઠી ચાર્જ કેમ કરો છો ? કરવો હોય તો અમારા માથાં આ રહ્યાં !"

પણ એટલામાં તો હવામાં ધડાકો સંભળાયો. એમાંથી છૂટેલી ગોળીએ સામેના ટાવર પર, ગાયકવાડીની કલંક શોભાનું ચિન્હ કર્યું. બીજો ધડાકો સંભળાયો અને "ઓહ !" ના ચિત્કાર કરતા **શ્રી. ઉમાશંકર** નીચે પટકયા. ત્રીજા ધડાકે **શ્રી. પરસોતમદાસે** બૂમ પાડી અને સ્વયંસેવકો દોડી ગયા. ઘવાયેલાંઓને દવાખાને ઉપાડી ગયા. **શ્રી. ગોવિંદરાવની** સ્થિતિ ઘણી ગંભીર હતી. લોહી વહી રહ્યું હતું. બંધ કરવાના ઉપાયોને યશ મળતુ ન હતું છેવટે ડોકટરોએ અમદાવાદ લઈ જવાનું સૂચન કર્યું. આખી રાત્રી વિષમ સ્થિતિમાં પસાર થઇ ગઇ. શ્રી ગોવિંદરાવના માતુશ્રી અને નાના ભાઇ ત્યાં હાજર હતા. સ્થિતિ ગંભિર હોવાથી ડેકલેરેશન લેવાનું નક્કી થયું વહીવટદાર શ્રી બાબુરાવ ગાયકવાડે તે લીધું. તેમાં ગોવિંદરાવે સ્પષ્ટ લખાવ્યું છે. કે "ફોજદાર.........મારી સામે નિશાની કરી અને પોલીસ.........બંદૂક મારી સામે તાકીને ગોળી છોડી" નીચે તેમણે સ્વહસ્તાક્ષર કર્યાં.

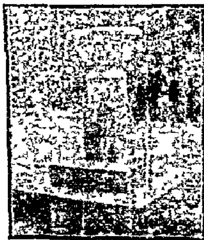
તા. ૨૬ મી એ સવારે તેમને અમદાવાદ વાડીલાલ સારાભાઇ હોસ્પીટલમાં લઇ જવામાં આવ્યા. રસ્તામાં રક્તસ્ત્રાવ ચાલુજ હતો. દવાખાનામાં ફોટો (X-Ray) લેવામાં

આવ્યો. ગોળીથી સાથળનું હાડકું ચીરાઇ જવા પામ્યુ હતું. ઓપરેશન કરવામાં આવ્યું

તબિયત માટે સૌ ચિંતાતૂર હતુ. આશા નિરાશા ચાલ્યા કરતી, અને એમનો જીવનતાર તૂટશે નહિં એમ સ્નેહીઓને લાગતું હતું. નબળા પડતા શરીરને બહારથી લોહી આપવાની ડોકટરોને જરૂર જણાઇ. એ સુખદ ભોગ આપવા મિત્રો હરીફાઇ કરવા લાગ્યા. અને ડોકટરે ભાઇ સાંકળચંદના લોહીની પસંદગી કરી. અડધો રતલ લોહી ઐક્ય સાથે સાંકળચંદે ખુશીથી કાઢી લેવા દીધું. આમ છતાંય એના જેવા પીરનંદને યમદેવ ભેટવા આતુર હતા. એટલે સગાં સ્નેહીઓની સારવાર અને ડોકટરોના કાળજી પૂર્વકના ઇલાજ નિષ્ફળ નિવડયા.

અહિં એક વાત યાદ આવે છે મહાભારતના યુદ્ધમા ભીષ્મપિતામહ શરશય્યા પર સુતા હતા. અને ઉત્તરાયણ થવાની રાહ જોતા હતા આપણા શાસ્ત્રો પ્રમાણે એમ માનવામાં આવે છે કે દક્ષિણાયન હોય ત્યારે જો મનુષ્ય પ્રાણ તજે તો તેનો આત્મા સૂર્ય લોક તરફ જતો નથી. અને અટવાયા કરે છે માટે ભીષ્મપિતામહ ઉત્તરાયણ થવાની રાહ જોતા હતા આપણી કથામાં ગોળીબાર ૨૫-૧૨-'૪૨ 'મા થયો. તે વખતે દક્ષિણાયણ ચાલતું હતું ૧૫-૧-'૪૩ ના રોજ ઉત્તરાયણની કર હતી અને એક રીતે કહીએ તો શ્રી. ગોવિંદરાવ પણ શરશય્યા પરજ સુતા હતા કારણ એમના ઘવાયેલા પગને વજનથી અધ્ધર, ખીંટીએ, લટકાવી રાખેલો હતો, હાલવા ચાલવાની મનાઇ હતી. અને આવી પરિસ્થિતિમા એમણે ૨૧ દિવસ પસાર કર્યા તેને લીધે તેમની પીઠ પર દાડમ જેવા મોટા, પાણીથી ભરેલા ફોલ્લા થઇ આવ્યા હતા. એ વેદના શું સહન કર્યાથી ફાવે તેવી હતી?

તા. ૧૯-૬-'૪૩ ના દિવસે સૂર્યે ઉત્તર તરફ પ્રયાણ આદર્યું પછી પ્રો. ગોવિંદરાવ ઉત્રાણકરે સ્વર્ગપ્રતિ પ્રયાણ કર્યું. શહેરમાં ખબર પડતાં સ્વયંસેવકો અને સેવીકાઓના ટોળાં એમના દેહના દર્શન માટે આવવા લાગ્યાં દેશી રાજ્ય અને બ્રિટીશના ભેદો આદિ હતા નહિ દેશી રાજ્યના શહીદને બ્રિટીશ હદમાં આવું ભવ્ય વિદાયમાન આપવાનો આ કદાચ પ્રથમ પ્રસંગ હશે. શબવાહિની પર ચિર શાન્તિમાં એમના દેહને ગુજરાત પ્રાન્તિક સમિતિ તરફથી, મહેસાણા પ્રાંત પ્રજામંડળ તરફથી અને બીજી અમદાવાદની સંસ્થાઓ તરફથી પુષ્પો અને સુતરની માળાઓ અર્પણ થઇ. એના ભાલે કુંકુમ અર્ચાઓ થઇ અને એની વક્ષ સ્થળ પર રાષ્ટ્ર ધ્વજનું આચ્છાદન થયું

શહીદવીર ઉત્રાણકરની ઝાંખી

'રઘુપતિ રાઘવ'ની ધૂન સાથે શબવાહિની નીકળી. આગળ હતી સ્વયંસેવીકાઓ પાછળ હતા સ્વયંસેવકો અને સગાં સંબંધીઓ. પ્રિતમ નગર તથા બીજી સોસાયટીઓમાં થઇ સરઘસ પસાર થતા ગયું. ઠેકઠેકાણે બહેનો અને ભાઇઓએ પુષ્પાંજલીઓ અર્પી, અર્ચાઓ કરી અને દર્શન લીધા. આખે રસ્તે 'વિઠ્ઠલ વિઠ્ઠલ વિઠ્ઠલ'ની ધૂનનો શાંત રસ વહેતો હતો. લગભગ બે કલાક પછી મસાણને આરે આવ્યું. શબવાહિની સાબરમતીના કાંઠે ઉતારવામાં આવી. બધા ગોળાકારમાં ગોઠવાયા

બહેનોએ ધીરે સાદે ગાયું "તું એકલો જાને રે" ભાઈઓએ ગાયું "કોઈનો લાડકવાયો" ભગવાન સૂર્યનારાયણને પણ આ દૃશ્ય જોવા જેવું લાગ્યું અને આકાશ વચ્ચ આવી ઊભા. વેદ મંત્રોથી અંત્યેષ્ટિ સંસ્કાર થયા. અગ્નિ નારાયણના ખોળામાં એમનો જડ દેહ સોંપાયો. વંદેમાતરમનું ગીત ગવાયું અને ગાયકવાડી તંત્રની કલંક ગાથા ગાતી વડવાગ્નિની પ્રચંડ જ્વાળાઓએ એ દેહને પોતાની સોડમાં સંતાડી જોત જોતામાં અદૃશ્ય કરી દીધો.

સૌના મનમાં એકજ વિચાર રમી રહ્યો, "ધન્ય હો માતૃભૂમિની સ્વાતંત્ર્ય વેદી પર શહીદનું આવું શુદ્ધ બલીદાન"

વિસનગરમાં સ્વ. ગોવિંદ સ્મારક ફંડ એકઠું થયું છે જેમાં આજસુધી સારી રકમ ભેગી થઈ છે. સ્વર્ગસ્થના કુટુંબને રૂા. ૧૦૦૦ વળતર આપવા શ્રી. સરકારે હુકમ કર્યાનું સંભળાય છે

વિસનગરના બજારમાં સત્તાવાળાઓના ગોળીબારથી ગોવિંદરાવને ગોળી વાગવાથી જે જગ્યા ઉપર તેઓ ઢળી પડ્યા તે જગ્યા ઉપર ત્યાં ખાંભી ચણવામાં આવી છે. હાલ તે ખાંભી શહીદવીર ગોવિંદરાવનો સંદેશો આપતી બજારમાં એકલી અટૂલી અને અડીખમ ઉભેલી નજરે પડે છે.

શહીદવીર ગુણવંતલાલ

શહીદવીર ગુણવંત

આગતમૌની ગુલામીની જઝીરો તોડવા મથનાર નરવીર સુભાષચંદ્ર બોઝની જન્મ જયંતિ મુંબઇમા ઉજવાઇ તે પ્રસંગે પોલીસે ગોળીબાર કર્યો અને એક ખીલતી કળીસમ યુવાનનુ બલિદાન દેવાયુ તે યુવાનનુ નામ ગુણવંત તેનો જન્મ ધુળીયામા સંવત ૧૯૮૩ મા ફાગણ સુદી ૭ને રોજ થયો હતો માતાપિતાની સ્થિતિ સાધારણ હતી તેમને બે ભાઇ અને એક બેન છે તેઓ શાંત અને સરળ હતા અભ્યાસ માટે મુંબાઇ મોકલવામા આવ્યા હતા પરંતુ વિદ્યાદેવીની કૃપા ન ઉતરી જેથી અભ્યાસને તિલાંજલી આપવી પડી હતી તેઓ ખુશીથી હંમેશ મદદ કરવા તૈયાર રહેતા હતા તેઓ ગંભીર વિચારવાળા અને લીધેલુ કાર્ય પાર પાડવાની નેમ ધરાવનાર હતા આમ તેઓનામા નામ પ્રમાણે ખરેખર ગુણ હતા.

તેઓએ અભ્યાસ છોડી કોઇ કંપનીમા જગ્યા મેળવી નોકરીમા વિશ્વાસ, વફાદારી અને કાર્યદક્ષતાથી શેઠનો પ્રેમ સંપાદન કર્યો હતો તેઓએ ગઇ ૧૯ ની સાલમા રસ લેવા માંડ્યો કે જે મહાન પુરૂષની જન્મ જયંતિ હોય કે સંવત્સરી હોય,

સરઘસ હોય કે સભા હોય, પરંતુ તેઓ હાજર રહેવાનું ભાગ્યેજ ચૂકતા તેઓએ પોતાનું નામ "શાંતી સેના" માં નોંધાવ્યુ. તેઓ સેવાભાવી અને આશાવાદી યુવાન હતા.

૧૯૪૬ ની ૨૩ મી જાન્યુઆરીના રોજ 'સુભાષ જયંતિ' ઉજવવાની તડામાર તૈયારીઓ દેશભરમા ચાલી રહી હતી. ગુણવંતે પણ મુંબાઈમાં ચાલતી તૈયારીઓમાં રસભેર ભાગ લેવા માંડયો. ૨૩ મી જાન્યુઆરીને રોજ વહેલા ઉઠી 'શાંતી સેના" ના સભ્યોને મળ્યા. સભ્યોની સાથે ૧૧-૦ વાગે માધવબાગમા ગયા. ત્યા 'નેતાજી' ના ફોટાની ઉદ્‌ઘાટન વિધિ થવાની હતી. તે પ્રસગે આઝાદ સેનાના કે ધીલોન પણ આવવાના હતા આથી માનવ મેળો માધવબાગ તરફ ઉલટયો હતો

લોકોમા શાંતી સ્થાપવા 'શાંતી સેના' ના સભ્યો ત્યા આવી પહોચ્યા હતા. કે. ધીલોન આવી શકયા ન હતા. 'નેતાજી'ની છબીની અનાવરણ વિધિ પૂરી થઇ. સેન્ડહર્સ્ટ રોડ ઉપર નાના બાળકો ઉપર ગોળીમાર અને ટીયરગેસ છોડયાની વાત ત્યા એક શાંતી સેનાના સૈનિકે કરી અને તે જગ્યાએ શાંતી સેનાના સભ્યોએ પહોચી જવુ જોઇએ એમ પણ દરખાસ્ત મૂકી આથી અન્ય સૈનિકોની સાથે ગુણવંત પણ ઉપડયા જતા જતા મન માજ સકલ્પ કર્યો "શાંતી સ્થાપ્યા વગર પાછુ ફરવુ જ નથી"

સેન્ડહર્સ્ટ તરફ વાતાવરણ ભયંકર અને ગમગીન ભર્યું દેખાતુ હતુ લોહીની ધારાઓ વહેતી હતી ગોળીબારના અવાજ સભળાતા હતા લોહીના ચગદાગ દેખાતા હતા. આવા ભયકર અને કમકમાટી ઉપજાવે તેવા વાતાવરણવાળા સ્થાનમા ગુણવત પોતાની ફરજ બજાવવા પોતાના સૈનિ- મિત્રો સાથે

હાજર થયા શાંતિ સ્થાપવાના પ્રયાસો કર્યા લાઠીમાર સહન કર્યો પણ વીર અને ધીર યુવાને તો પીછે હઠ કરીજ નહીં. એતો આગેકૂચ જ કરતા હતા. એટલામાં પોલીસે ગોળીબાર કર્યો એક સૈનિકને ગોળી વાગી અને સૈનિકે ત્યાંને ત્યાંજ નેતાજીને પ્રાણ અર્પણ કર્યાં પણ ગુણવંત આથી ડર્યા નહીં તેઓ તો આગળ વધ્યા. છેવટે કમલ ટૉકીઝ આગળ ગુણવંતને ગોળી વાગી. તેમના મિત્ર વનમાળીદાસે તેઓને હાથથી એમ્બ્યુલન્સ કારમાં નાખ્યા પરંતુ ગોળી ઘણીજ ખરાબ વાગેલી હોવાથી તેઓ વધુવાર આ દુનિયામાં રહી શક્યા નહિ 'જયહિંદ'ના સૂત્ર સાથે પોતાની માતૃભૂમિના મુક્તિ યજ્ઞમાં જીવન હોમી દીધું.

ધન્ય છે! તેઓના માતાપિતાને કે જેને આવા વીર યુવકને જન્મ આપ્યો, અભિનંદન છે! એમને કે જેણે દેશની આઝાદી ખાતર જીવનની પરવા ન કરી તેઓના મૃત્યુથી તેમના માતપિતાને, સગા સબંધી અને મિત્રમંડળને જે ખોટ પડી છે, તે સહન કરવા પ્રભુ દરેકને મનોબળ આપે એજ અભ્યર્થના. માતાપિતાએ વીર પુત્ર ખોયો મિત્રોએ નિડર દોસ્ત ગુમાવ્યો અને ભારતમાતાએ પનોતો પુત્ર ગુમાવ્યો

• • •

'હિંદનો આ ધ્વજ વર્ષો વર્ષ કોંગ્રેસને પ્યારો છે એ ધ્વજ નીચે હિંદની જનતા પરદેશી સત્તા સામે લડી અને સ્વતંત્રતા મેળવી. આ ધ્વજના આશ્રયે આપણે શપથ લેવા જોઈએ કે હિંદને વધારે ને વધારે મહાન અને ગૌરવવંતુ બનાવવા અને આપણા જીવન અર્પણ કરી નાખવું

—શ્રી. કનૈયાલાલ મુનશી.

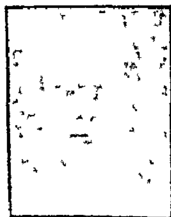
ડાકોરની શહીદગાથા

સને ૧૯૪૨ ની નવમી ઑગસ્ટે રાષ્ટ્રપિતા મહાત્મા ગાંધીજીએ શાહીવાદને "ભારત છોડો" નો પડકાર દીધો અને તેઓ સામે રક્તહિન ક્રાન્તિમાં કર્તવ્યની પરમ સિદ્ધિ માટે કેટલાંક ખીલાં અણખીલ્યાં કુસુમો કરમાયાં અને રાષ્ટ્ર પ્રત્યેની ઉમદા ફરજ બજાવી સર્વસ્વની આહૂતિ આપી પરલોક સીધાવ્યા. એવો યાદગાર દિને હાસ્ત્ર તાલુકાના ડાકોર ગામમાં તા. ૧૩ મી ઑગસ્ટના રોજ ચાર વીર શહીદો થયા. તે દિને એક પ્રચંડ સરઘસ ગામમાં ફરી આઝાદ ચોકમાં આવી પહોંચ્યું "ઇન્કિલાબ" અને "ભારત છોડો" ના ગગનભેદી નાદ કરતું થંભ્યું ત્યાં તો શાહીવાદી પોલીસ સેના આવી પહોંચી. સરઘસને વિખેરવા હવામાં ગોળી વછૂટી. ત્યાં તો જન સમૂહય પુર જોશમા આવ્યો. અને ગોળી છૂટી સીધી ધોબી કુમાર શંકરભાઈ ઉપર તેઓ ગોળી વાગતાની સાથે કુચે કુચા થઈ ગયા, કૌમાર્ય ચાલી ગયુ અને મૂર્તિ રોળાઇ ગઇ. જનતા આ ક્રૂર હત્યાકાંડ ન જોઈ શકી. પણ હિંસક સામું શું કરી શકે ? ત્યાં તો ઉપરા ઉપરી ગોળીઓની રમઝટ ચાલી, બીજા પડયા **મણીલાલ.** એટલામાં ત્રીજી ગોળી વાગી **અંબાલાલ** ભાઈને તે પણ પડયા આમ ડાકોરનાં ત્રણ નવ જુવાન શાહીવાદી સરકારની પોલીસની ગોળીઓના ભોગ બન્યા, કેટલાક અર્ધ શહિદ થયા. આમ બાવન ગોળીબાર કરતાં ગોળીઓ ખૂટી પડી. અને પોલીસને પોતાના નિવાસ સ્થાને જવું બહુ મુશ્કેલ લાગ્યું. આ આખાય બનાવમાં જનતાને અહિંસાનો ઉપદેશ આપતા તાલુકાના બહાદૂર કોંગ્રેસ કાર્યકર છોટાભાઈ ટોળામાં આમતેમ ઘૂમ્યા કરતા હતા. ત્રણ ખૂન થયા પછીના બનાવથી અને પોતાની પાસેના ખૂટી

પડેલા દારૂ ગોળાથી પોલીસ અસહાય બની તેમને પોતાની જાત જોખમમા જણાઇ આ વખતે અહિંસક વીર છોટાભાઇ આગળ આવ્યા અને પોલીસને સહી સલામત તેમને નિવાસ સ્થાને પહોંચાડી

પરન્તુ થોડીક વારમા આ સરકારી દૂતોમાથી કેટલેક દૂત પાછા આવ્યા અને છોટાભાઇ જે બજારમા આ ઘવાયેલાને દવાખાને મોકલવાના બંદોબસ્ત કરી પછી ઉભા હતા, તેમને મળ્યા અને કહ્યુ કે "અમારો એક પોલીસ ગૂમ થયો છે. આ ગલીમા લઇ જવામા આવ્યો છે ખોળવા માટે અમારી સાથે ચાલો

નિર્દોષ અને મહાત્માજીના સિધ્ધાતને પગલનાર આ નિખાલસ છોટાભાઇ એમની સાથે ગલીમા ગયા. મોચીવાડાની (શહીદ પોળ) એ ગલીમા લઇ જનારા પોલીસોએ પાછળથી તેમના પગની પેડીઓમા દડા દીધા, પેડીઓ ચીરાઇ ગઇ અને પાછળથી બીજાઓએ ગોળીઓ છોડી, બેથી પાંચ એ ગોળીઓ વાગી ગઇ અને ધરતી પર ઢળી પડ્યા

શહીદવીર શંકરભાઇ

શહીદ શંકરભાઇનો જન્મ એક ગરીબ મોચી કુટુંબમા થયો હતો તેમના પિતાનુ નામ દામોદર છે જ્યારે તે શહીદ થયા ત્યારે ફક્ત તેમની ઉમર ૧૪ વર્ષની હતી પરંતુ આટલી કુમળી અવસ્થામા આ વીર બાળક ગામના પ્રતિષ્ઠિત વ્યક્તિઓનો પ્રિય હતો નાનપણથી જ દેશ [illegible] હતુ નિશાળમા [illegible]

નિર્દોષ તોફાન મસ્તી તો હોય જ.

આમમાં કોંગ્રેસના કાર્યક્રમ અગર કોઇપણ પ્રસંગે આ વીર મોખરેજ રહેતો. આમ આ મોખરે રહેનાર બાળકનું સરઘસમાં એમજ બન્યું અને પ્રથમ આહુતી તેનીજ અપાઈ ગઈ. અને ગોળી વાગતાની સાથે એ વીર બાળક ચીર નિંદ્રાએ પોઢી ગયો.

શહીદવીર મણીશંકર.

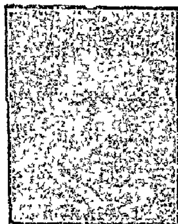
શહીદ મણીશંકરનો જન્મ ૧૯૭૫ ના ભાદરવા સુદી ૧ ના રોજ થયો હતો. તેમના પિતાના સંતાનોમાં ચાર ભાઇમાં તેઓ બીજા હતા. શરીર મજબુત અને કદાવર હતું.

અભ્યાસમાં ગુજરાતી ૭ ચોપડી સુધી કર્યો હતો. કારણ કે પિતાની આર્થિક સ્થિતિ સારી નહિ હોવાના કારણે તેઓ એ અભ્યાસ છોડયો ઘર કામમાં મદદ કરતા હતા. ઘણી વખત તેમના સાહસિક કામોથી તેમના પિતા કહેતા ' ભાઇ, મણીશંકર તું દાઝ પાયરીને સુવાનો નથી આવેજ બન્યું પણ તેમજ.

વળી પરકાર્ય કરવામાં શહીદ મણીશંકર પાછી પાની કરતા નહિ.

સને ૧૯૪૨ ના ઑગસ્ટની તા ૧૭ મી ના રોજ જાહેર મુકામ વચ્ચે ગોળી વાગી તરત જ દવાખાને લઈ જતાં મૃત્યુ પામ્યા.

આમ અગ્નિ સંસ્કારનો અગ્નિ હજી પ્રદિપ્ત અવસ્થામાં હતે. તેમા તરતજ તેમના પિતા ધીરજલાલની ધરપકડ કરવામાં આવી અને તેમને પણ જેલમાં બેસાડી દીધા. આમ એક કુટુંબના બન્ને પાયકો જુદે જુદે રસ્તે પડયા. આમ આ કુટુંબની કેવી દુરદશા ? છેવટે તેઓ દસ માસ પછી છૂટી પાછા આવ્યા. પરંતુ પુત્રનું છેલ્લું દર્શન તેમજ તેમનું પછીનું કાર્ય કરવા ન રહ્યા

શહીદવીર છોટાભાઇ.

શહીદ છોટાભાઇ મુખીનો જન્મ દાસરા તાલુકામાં ઢુણાદરા ગામે તા. ૧-૪-૧૯૦૮ માં પટેલ કુટુંબમાં થયો હતો. તેમના પિતાનું નામ બેચરભાઇ તુલસીભાઈ પટેલ અને માતાનું નામ શિવબા હતું. તેઓ ત્રણ ભાઇઓ હતા. જેઠાભાઇ, છોટાભાઈ અને નાના રાવજીભાઈ. બાલ્યકાલનો અભ્યાસ કરમસદની નિશાળમાં કર્યો હતો.

ત્યાર પછી સને ૧૯૨૫ માં દિલ્હી કોલેજની ડિપ્લોમા મેળવી હતી. પછી તેમના વતનમાં મંજીપુરા ગામે પોલીસ પટેલ બની પિતાને પ્રભુ સ્મરણમાં વખત કાઢી આપ્યો.

જ્યારે સને ૧૯૩૦ માં બાપુજીની દાંડી કુચ આવેલી તે સમયે પોલીસ પટેલ છોટાભાઇ કુચ જોવા ગયેલા. આ દશ્ય જોઈ ઘેર આવી પોલીસ પટેલનું રાજીનામું આપી ખાદી ધારણ

ફરી સૈનિક તરીકે ઠાસરા તાલુકા સમિતિમાં જોડાયા. મીઠાના સત્યાગ્રહમાં તેઓ જેલ પકડાયા અને છૂટીને આવ્યા બાદ તેજ કાર્ય ચાલુ રાખ્યું. અને તાલુકા સમિતિના મંત્રી બન્યા. સત્યાગ્રહ ચાલુજ હતો. સરમુખત્યાર તરીકે તેમને પકડવામાં આવ્યા અને દોઢ વર્ષની જેલ થઈ. આ જેલમાંથી આવ્યા પછી સત્યાગ્રહ સંકેલાઈ લેવામાં આવેલો.

મુખીપણાનું રાજીનામું આપીને છૂટા થયા પછીથી તથા બીજી જેલ મુક્તિના સમય દરમિયાન પોતાને થયેલું ખર્ચ પિતાને માથે નાખવું નહિ એવા વિચારથી તેઓએ મિત્રોનું દેવું કરેલું. આ દેવું પોતેજ ભરપાઈ કરવાના નિશ્ચયથી તેઓ આફ્રિકા ગયા અને સને ૧૯૩૬ માં આફ્રિકાથી પાછા આવ્યા. પરદેશના તેમના નિવાસ દરમિયાન તેમનાં પત્નિ ગુજરી ગયાં હતાં. આ રીતે તેમનો અંતિમ મેળાપ પણ ન થયો. પણ તેમના સ્મરણાર્થે ઢૂણાદરામાં હરિજનો માટે એક કૂવો બંધાવી આપ્યો છે.

દવાખાને પણ એક નોંધ્યા વગર દાખલો રહી જાય તેમ નથી. ઘવાઈ ને પીડાતો એક પોલીસ વેદનાથી ચીસો પાડતો હતો. સારવાર માટે ત્યાં કોઈ જ હાજર ન હતું. છોટાભાઈની સારવાર માટે તેમના સ્વજનો અને મિત્રો હાજર હતા. તેઓને છોટાભાઈ જણાવે છે કે આની બિચારાની સેવા કરો કે સાજો પણ થઈ શકે બાકી હું તો હવે........

આત્મવત્ સર્વ ભુતેષુ । ની ભાવના કેટલી મનોરમ છે ? છેવટે દેહ છોડતાં પહેલાં તેમના છેલ્લા શબ્દો હતા **" મ્હારા પિતાને કહેજો કે હું દેશની ખાતર મરૂં છું તેનું મ્હને ગૌરવ છે. "** છેવટે આ વીર પુરુષ તા. ૧૬-૯-૫૦ ના રોજ આ દેહ છોડી પરલોક સીધાવે છે

—શહીદોને અંજલી—

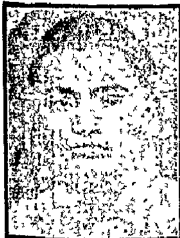
આઝાદીના આ પવિત્ર યજ્ઞમા ગુજરાતે પણ પોતાનું યોગ્ય સ્થાન લીધું. અસંખ્ય યાતનાઓ અને મહામુલા બલીદાનો પછી એ પ્રાણ પ્યારી આઝાદી આવી.

જે નામી અને અનામી શહીદોની શહાદતે આપણા મુક્તિ જંગને ગૌરવવંત અને વિજયી બનાવ્યો એમની યાદ આપણા મનઃચક્ષુ સમક્ષ તાજી થાય એ તદ્દન સ્વાભાવિક છે અને ત્યારે એ નર કેસરીઓને મુક અંજલી અર્પવાની લાલસાઓ ન રોકી શકાય એ એથી પણ વધુ સ્વાભાવિક છે

પરંતુ એ કર્મવીરોને અપાતી અંજલી એમને યોગ્ય હોવી જોઈએ અનેક યાતનાઓ પછી મેળવાએલી મહામુલી આઝાદીનું જતન કરવાની અને એને મજબુત બનાવવાની પ્રતિજ્ઞા એજ એમને અંજલી હોઈ શકે.

—શ્રી ચંદુભાઈ જ. રાવલ.
બી એ સેક. ટીમ બી

નડીયાદના શહીદવીર નટુભાઈ

શહીદવીર નટુભાઈ

શહીદ નટુભાઈનો જન્મ નડીયાદ પાસે સલુણ ગામમાં ઇ. સ. ૧૯૧૯ માં ફેબ્રુઆરીની ૧૪ મી તારીખે થયેલો. તેમના પિતાનું નામ વનમાળીદાસ અને માતાનું નામ ચંચળબેન તેમના પિતા મધ્યમ કુટુંબના ગૃહસ્થ હતા. તેઓ પરચુરણ દુકાન કરી કુટુંબનું ગુજરાન ચલાવતા. છ વર્ષની ઉંમરે નટુભાઈ ગામની પ્રાથમિક શાળામાં જોડાયા ગુજરાતી પાંચ ચોપડીઓ સુધી પહોંચ્યા ત્યાં તો દૈવયોગે કાય મને માટે અભ્યાસને તિલાંજલી આપવી પડી. અને પિતાની દુકાન સંભાળવા લાગ્યા. એમ બે ત્રણ વર્ષ ચાલ્યું. તેઓને
૧ બીજા ત્રણ ભાઈઓ હતા અને બધા એકજ દુકાનમાં બેસી
૧ રહી શું કરે? અને ગામડામા એવો મોટો ધંધો પણ શું હોય?
તેથી ઇ. સ ૧૯૩૩–૩૪ મા ફક્ત ૧૪–૧૫ વર્ષની કિશોર વયમાંજ નટુભાઇને પોતાની માતાની હૂંફ છોડી નડીયાદમા નોકરી કરવા જવું પડ્યુ. ત્યા તેઓ એક ગાંધીની દુકાને રહ્યા. એવામાં પૂ ગાંધીજીની કોંગ્રેસ. બ્રિટીશ સરકાર સામે મેદાને પડી હતી. અને દેશને પરદેશીઓના હાથમાંથી મુક્ત કરવા માટે સ્વાતંત્ર્ય સંગ્રામ ખેલી રહી હતી દેશના ખુણે ખુણે યુવાનો જાગૃત થયા હતા. અને મા ભોમની મુક્તિ કાજે બ્રીટીશરો સામે મોરચા માંડી બેઠેલી કોંગ્રેસની દોરવણી હેઠળ દેશનું નવું લોહી સંગઠિત થઇ રહ્યું હતું

નટુભાઈને પણ સ્વાતંત્ર્ય સંગ્રામમાં ઝંપલાવવાની પ્રબળ ઇચ્છા થઇ આવી. અને નોકરી દરમ્યાન મળતા ફાજલ સમયે કોંગ્રેસના કાર્યક્રમોમાં અપૂર્વ ઉત્સાહથી બનતો ભાગ લેવા લાગ્યા. તેઓનું લગ્ન ઇ સ. ૧૯૪૦ માં એકવીસ વર્ષની વયે થયું હતું. એક બાજુ પત્નિનો પ્રેમ તથા કુટુંબની મમતા અને બીજી બાજુ સ્વદેશ પ્રેમ અને માતૃભૂમિને સ્વતંત્ર કરવાની તમન્ના. એ બંને વચ્ચે મજબૂત જામ્યો મનમાં વિચારોનું ઘુમુલ યુદ્ધ ખેલાયું. પણ લોકક્રાન્તિના એ સેવકને પત્નિ પ્રેમ અને કુટુંબ પ્રેમ કરતાં સ્વદેશ સેવા ચઢિયાતી લાગી.

ઇ. સ ૧૯૪૨ ની ચળવળમાં તેમને પૂરજોશમાં ભાગ લેવા માંડયો. ગાંધીજીના ' કરેંગે યા મરેંગે ' સૂત્રને નજર સામે રાખી નટુભાઇએ સ્વાતંત્ર્ય સંગ્રામમાં ઝૂકાવ્યું. '૪૨ ની લોકક્રાન્તિની કથા એ દિલ કંપાવનારી કથા છે. બ્રિટીશરોએ કોઇ પણ જાતનો મારામારનો વિચાર કર્યા વગર, અમાનુષી અત્યાચાર સ્વાતંત્ર્ય માટે ઝૂઝતી પ્રજાપર ગુજારવા માંડયો લાઠી ચાર્જ અને ટીઅર-ગેસ તેઃ ઠીક પણ જાણે જંગલી પશુઓનો શિકાર કરતા હોય, તેમ અનેક આશાભર્યા નવલોહીયાં યુવક યુવતીઓ અને નિર્દોષ બાળકોને પણ રાયફલોની ગોળીઓથી ઠાર કરવા લાગ્યા.

દેશભરમાં ક્રાન્તિનો જુવાળ ફેલાઇ ગયો હતો. દરેક શહેરમાં રોજ બરોજ આગેમનો મુક્તિ માટે સંગ્રામ ખેલતા વીરોના મરણનો આંકડો વધતો જતો હતો અનેક યુવક યુવતીઓ શહાદતને વરી ચૂકયાં હતાં. નડીયાદમાં પણ ક્રાન્તિની ચિનગારી પડી હતી અને તેમાંથી અગ્નિ પ્રજ્વળી ઉઠયો હતો.

નડીયાદમાં સરઘસ નીકળ્યું આગેમની મુક્તિ ઝંખનાર ટુકડી,

યુવાનો, સ્ત્રીઓ અને નાનાં બાળકો, સરઘસમાં જોડાયાં. આઝાદીનાં સૂત્રો પોકારતું સરઘસ નારસુંદરના મંદિર આગળથી પસાર થઇ રહ્યું હતું. એ સૂત્રો અસ્ત થતા બ્રિટીશ સામ્રાજ્યના અમલદારોથી સહન ન થઈ શક્યાં. તરતજ રાઇફલોમાંથી ધડાધડ ગોળીઓ છૂટવા લાગી. અનેકને ઘાયલ કર્યા. યુવાનો હસતે મુખડે એ ગોળીઓ ઝીલતા હતા. અને મોતને ભેટવા પડાપડી કરતા હતા. નટુભાઈ પણ મોખરેજ હતા. આવતી ગોળીઓને ખુલ્લી છાતીએ ઝીલતા હતા. એકાએક ગોળી વાગી અને મંદિર આગળ પટકાઈ પડયા. થોડાજ સમયમાં પ્રાણ પંખેરૂં ઉડી ગયું. નટુભાઈ કોડભરી પત્નિ, વ્હાલસોયી માતા અને પ્રેમાળ ત્રણ ભાઈઓને ટળવળતાં મૂકી સદાને માટે પરલોક પ્રયાણ કરી ગયા. તેમની સ્મશાન યાત્રા નીકળી અંતિમ સંસ્કાર વિધિ થયો.

તેઓ શહીદ બન્યા છે. આપણે માટે એક અમર સંદેશો મૂકતા ગયા છે. ' શહીદોએ પોતાના લોહીથી સીંચેલા સ્વાતંત્ર્ય બાગને, ફાલ્યો ફૂલ્યો બનાવી કાયમ ટકાવી રાખશો "

જણાવતાં દુઃખ થાય છે કે એ શહીદવીરના સ્મારકમાં નડીયાદમાં કંઇ થયું નથી. ખેર ! જનતા તેમને ભૂલી શકશે નહિ. જનતાના હૃદયમાં તેમનું સ્થાન અજર અને અમર રહેશે. આપણે પણ શહીદ નટુભાઇને નત મસ્તકે વંદન કરીએ છીએ પ્રભુ ! તેમના કુટુંબને આવી પડેલી આફત સહન કરવા શક્તિ અર્પે, એજ અભ્યર્થના.

કિશોર શહીદવીર મનુભાઈ

શહીદવીર મનુભાઈ

દોઢ દોઢ સૈકાથી ગુલામીની ઝંઝીરોમા જકડાયેલા દેશને સ્વતંત્ર કરવામા, આઝાદી અપાવવામા તથા ગુલામીની ધૂંસરી ફગાવી દેવામા અનેક શહીદવીરોએ પોતાના દેહના બલિદાન સ્વાતંત્ર્ય યજ્ઞમા હોમી દીધા છે તેઓની પવિત્ર અને શુદ્ધ શહાદતના ફળ રૂપે હાલની આઝાદીના મંડાણ થયા છે

૧૯૪૨ ની ચળવળ એટલે ભારત મુક્તિનો છેલ્લો સંગ્રામ સારાયે દેશભરમા સંગ્રામનો પયગામ પહોંચી ગયો હતો એ સંગ્રામને દબાવવા પરદેશી શાસનકર્તાઓએ લાઠીમાર ચલાવ્યો, ટીયર ગેસ છોડયો, અરે ગોળીઓ વરસાવી પણ એ બધુ નિષ્ફળ નિવડ્યું. અને ઉલ્ટુ છંછેડાયેલ નાગ જેમ વધુ વિફરે, તેમ ભારતીય પ્રજા સ્વાતંત્ર્ય સંગ્રામમા મોઢું ખુલ્લી લડવા લાગી, જેલમા જવા લાગી અને શહાદતને વરવા લાગી પરદેશી સત્તાએ એ સંગ્રામને દબાવવા અત્યાચાર ગુજાર્યા હતા જેના છાંટા ચકચારી જેવા ગામડામા પણ ઉડ્યા સિવાય રહ્યા નહિ

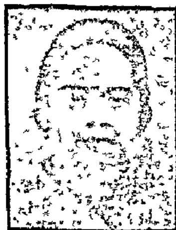
૪૨ ની ક્રાન્તિમા બાર વર્ષના એક કિશોર રાષ્ટ્રધ્વજ સરઘસને મોખરે આરોહણ કરી રહ્યો હતો અને ત્યારે રાષ્ટ્રધ્વજનું રક્ષણ કરતા કરતા એણે પોતાનો પ્રાણ આપ્યો એવા વીર કિશોરથી [illegible]

ન બને! એ કિશોરનું નામ હતું મનુભાઇ પટેલ. તેમના પિતાશ્રીનું નામ રાવજીભાઇ હતું. તેમનું કુટુંબ પ્રથમથી દેશસેવાના રંગથી રંગાયું હતું. તેમના ભાઇએ ૩૧ ની ચળવળમાં ભાગ લીધો હતો, અને જેલવાસી બન્યા હતા. તેમના કાકા પણ વ્યક્તિગત સત્યાગ્રહમાં જોડાયા હતા અને જેલયાત્રા ભોગવી હતી એવા દેશપ્રેમી કુટુંબના વીર પુત્રે '૪૨ની ક્રાન્તિમાં ઝંપલાવ્યું હતું

મનુભાઇને નાનીવયમાં તરવા તથા ઘોડેસ્વારીનો શોખ હતો બાળપણથી નિડરતાનો પાઠ શિખ્યા હતા. વિદ્યાર્થી તરીકેની કારકીર્દી પણ ઉત્તમ હતી; આમ બાળપણ વિતાવી કિશોરાવસ્થામા પ્રવેશ્યા હતા.

'૪૨ ની ક્રાન્તિનો નાદ સંભળાયો 'કરેંગે યા મરેંગે'ના મુક્તિમંત્રે મનુભાઇને અભ્યાસમાંથી તિલાંજલી અપાવી અને મુક્તિ સંગ્રામમા ઝુકાવવા આદેશ કર્યો. ૧૪ મી ઑગસ્ટની સવારે ચકલાસી ગામમાં એક સરઘસ નીકળ્યું તે સરઘસને સત્તાવાળાઓએ વિખેરી નાખ્યું. પણ આટલેથી, સ્વાતંત્ર્યપ્રેમી પ્રજા હતાશ બને તેમ ન હતું. ફરીથી તેજ દિવસે સાંજે સરઘસ નીકળ્યું તેમાં સૌથી મોખરે કિશોર મનુભાઇ રાષ્ટ્રધ્વજ લઇ ઉન્નત મસ્તકે આગેકૂચ કરતા હતા. સામેથી પોલીસે સરઘસને વિખેરી જવા હુકમ છોડયો પણ મુક્તિયાત્રાએ નીકળેલા યાત્રીઓ મુક્તિ વિના પાછા શાના ફરે ! તેઓ તો આગળ વધતા હતા. પોલીસે ગોળીબાર કર્યો. રાષ્ટ્રધ્વજ લઇ આગળ જતા મનુભાઇએ જરા પણ ડર્યા સિવાય, નિડરતાથી આવતી ગોળીને વધાવી લીધી અને ત્યાંજ તેઓએ પ્રાણ દેશના મુક્તિયજ્ઞમાં ન્યોછાવર કર્યો. તેમની યાદમાં ચકલાસી ગામની મુખ્ય ભાગોળે એક ખાંભી ઉભી કરવામાં આવી છે અને ગામમાં રૂ. ૪૫૦૦૦)નું "શહીદ મનુ સ્મારક" દવાખાનું બંધાવ્યું છે.

શહીદ વીરાંગના પ્રભાવતી

વીરાંગના પ્રભાવતી

આજે તો આપણો દેશ આઝાદ છે, અને આપણે બધા એ આઝાદીના મોહક વાતાવરણમાં જીવી રહ્યા છીએ. પરંતુ એ મહામોલી આઝાદી કાજે આપણા દેશે મોંઘા બલિદાનો આપ્યા છે, અનેક મસ્તકો વેર્યા છે, દેશના અનેક નવલોહિયાઓએ છાતીમાં ગોળીઓ ઝીલી છે કપરી જેલો ઉભરાવી છે. અને હંમેશાં બને છે તેમ આવા ત્યાગમાં દેશના અને આશાસ્પદ વ્યક્તિઓ ગણનાપાત્ર બનેલાં હોય છે. આપણા દેશનો ઇતિહાસ પણ કંઇક આવો જ છે. એમને પણ ચંદ્રશેખર આઝાદ, શ્રી [illegible], શ્રી [illegible], શ્રી ભગતસિંહ અને આવા અનેક નામી અનામીઓને ઉપાડી લીધા છે. એમાં કંઇક થોડાક ભાગ પ્રભાવતી મણિલાલ ડૉક્ટરનો પણ ગણી શકાય.

તેઓ સુરતની [illegible] કોમનાં હતાં. વીસ વરસની ઉંમરે મેટ્રિકની પરીક્ષા પાસ કરી. સુરતની સાર્વજનિક કૉલેજમાં પ્રથમ વર્ષમાં અભ્યાસ કરતાં હતાં. વીસ વરસની એ નવયુવાન એક હોંશીલી અને તેજસ્વી વિદ્યાર્થીની હતી. આટલી નાની ઉંમરમાં પણ એણે ઠીક ઠીક પ્રગતિ સાધી હતી. વ્યાયામમાં તો એક વીસ વરસના આજના યુવાનને શરમાવે એવી રીતે એમાં નિપુણતા મેળવી હતી. સતત ૧૦ કલાક સાઇકલ ફેરવી બાલિકા સમાજની હરિફાઇમાં પોતાની તાકાત બતાવી હતી. [illegible]

કોઇપણ ઘટના, પછી એ વક્તૃત્વ કળાની હરિફાઇ કે ચિત્રકામની હરિફાઇ હોય. એના મળતાવડા સ્વભાવે અને દેશની તથા સમાજની સેવા કરવાની ધગશે શાળામાં તેમજ તેના મહોલ્લામાં લોકપ્રિય બનાવી હતી.

એવી એક આશાસ્પદ કુમારી '૪૨ની ક્રાન્તિથી કેમ દૂર રહી શકે ? એમાં પણ એણે ઝંપલાવ્યું. ઓકટોબરની ૨૫ મી તારીખે સરઘસને મોખરેથી એમની ગીરફતારી કરવામાં આવી. અને ૭ માસની જેલની સજા થઇ. જેલે યારી ન આપી. આકરી કસોટી આવી હતી. ટાઇફોઇડથી પટકાઇ પડી. અને એણે દેશની ખાતર પોતાના કુટુંબીઓની યાદ કરવાનું છોડી ૪થી ડીસેમ્બરે પોતાનુ બલિદાન આપ્યું આજે તો એ એક સ્મરણ છે જ. પરંતુ મોઘું અને દેશના નવયુવાનોનું મેળવેલું આઝાદીનુ ધન સાચવી રાખવા બોધ પૂરો પાડતું એક અજોડ બલિદાન છે

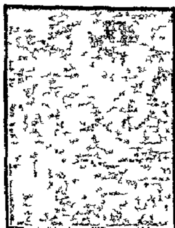
એ પ્રસંગે બેન પ્રભાવતીના પિતાશ્રીને અનેક આશ્વાસનોના સંદેશાઓ જેલ અને જેલ બહારના, એમના સાથીઓ તરફથી મળ્યા હતા જેમાં મુખ્યત્વે શ્રી સરલાદેવી સારાભાઇ, શ્રી જ્યોત્સના બેન શુકલ, શ્રી વસુમતિ ઠાકોર, શ્રી જ્યોતિન્દ્ર દવે, શ્રી લીલાવતીબેન દેસાઇ, શ્રી કાનુગાના હતા. પ્રભો ! એમના માતપિતાને સહનશીલતા બક્ષે, અને વંદન હજો તેમની શહાદતને.

અંજલી

અકાળે કુમળી વયે બેન પ્રભાના ઓચિંતા વિચિત્ર સંજોગોમાં અવસાનના સમાચાર સાંભળી ખરેખર દિલને ઊંડો આઘાત લાગ્યો. આ આવી પડેલી આફતનો સામનો કરવાની પ્રભુ તેમના કુટુંબને ધીરજ અને શક્તિ આપે.

—શ્રી પોપટ વ્યાસ.
માજી મંત્રી, મું. ગુ. વિ. કોંગ્રેસ.

શહીદવીર બચુભાઈ નાયક

શહીદવીર બચુભાઈ

શહીદવીર બચુભાઈ નાયકનો જન્મ સુરત શહેરમાં અનાવિલ બ્રાહ્મણ જ્ઞાતીમાં થયો હતો તેઓ સુરતની માધ્યમિક શાળામાં સાતમા ધોરણમાં અભ્યાસ કરતા આ શાળાના વિદ્યાર્થી મંડળના મંત્રી તરીકે તેઓ કામ કરતા હતા વિદ્યાર્થી-સંઘના ઉપક્રમે યોજવામાં આવતી વિવિધ વિદ્યાર્થી પ્રવૃત્તિઓમાં તેઓ હમેશા મોખરે રહેતા શાળામાં પણ તેજસ્વી વિદ્યાર્થીઓમાં તેમની ગણના થતી હતી અને શિક્ષકોના પ્રિય પાત્ર ગણાતા

૯ મી ઓગસ્ટ ૧૯૪૨ નો દિવસ હિંદના ઇતિહાસના સુવર્ણ અક્ષરે લખાશે. તેજ દિવસે મહાત્માજીની કોંગ્રેસે અંગ્રેજોને હિંદમાંથી હાંકી કાઢવા માટે 'અંગ્રેજો હિન્દ છોડો' નો ઠરાવ પસાર કર્યો અને સત્યાગ્રહની ચળવળના બીજ રોપાયા આ બીજને જડમુળથી ઉખાડી નાખવા અંગ્રેજો તત્પર બન્યા અને મહાત્માજી તેમજ અન્ય આગેવાન નેતાઓની ધરપકડ કરી જેલમાં પુરી દીધા અંગ્રેજોના આ પગલાથી જનતા બહુ ઉશ્કેરાઇ અને સ્વાતંત્ર્ય સંગ્રામ બમણાં જોસથી ફાટી નીકળ્યો અનેક યુવક યુવતીઓ પણ આ સંગ્રામમાં સામેલ થયા. બચુભાઇએ પણ અભ્યાસને તિલાંજલી

આપી શાળાને છેલ્લી સલામ કરી અને મા઼ભોમની મુક્તિ કાજે સ્વાતંત્ર્ય યુદ્ધમાં ઝંપલાવ્યું. તેમના દિલમાં તો કાંઇ કરી છુટવાની તમન્ના હતી. તેઓ કોઇ તકનીજ રાહ જોઇ રહ્યા હતા. આ તક તેમને અનાયાસે પ્રાપ્ત થઇ ગઈ.

તા. ૧૭ મી ડીસેમ્બરના દિવસે વિદ્યાર્થીઓની એક જંગી સભા અંગ્રેજોની નીતિનો વિરોધ કરવા એક મેદાનમાં એકઠી થઇ. બચુભાઈ આ સભાના વક્તા હતા. આવા કપરા સંયોગોમા વિદ્યાર્થીઓએ પોતાની હડતાલને સફળ બનાવવા કેવા પગલાં ભરવા જોઇએ એ વિષે તેઓએ એક જુસ્સાદાર ભાષણ આપ્યું. અંગ્રેજોની નીતિ વિરૂદ્ધ ભાષણ આપવા બદલ બચુભાઇની ધરપકડ કરવામાં આવી. અને તેમના ઉપર કોર્ટમાં કામ ચલાવવામા આવ્યુ. છ માસની સજા થઇ અને તેમને જેલના સળીયા પાછળ ધકેલી દીધા. આમ નાની ઉમરમા જ પોતાના દેશને સ્વતંત્ર કરવા તેમણે જેલયાત્રા વેઠી

જેલમા જવા છતા તેમના તેજસ્વી મુખ ઉપર જરાપણ શોકની છાયા નહોતી. તેમના દિલમાં તો હમેશાં યયાજ કરતું કે ક્યારે છ માસ પુરા થાય અને પાછો હુ મારી સ્વાતંત્ર્ય સગ્રામની પ્રવૃત્તિઓમા ઓતપ્રોત થઈ જાઉં. પરંતુ કમનસિબે તેમના મનની મુરાદ બર આવી નહિ. મુદત દરમિયાન તેઓ ક્ષયના અસાધ્ય રોગમાં પટકાઇ પડયાં, તેમનુ મૃત્યુ કદાચ જેલમા થશે તો જનતા વધુ ઉશ્કેરાશે. એ ભયથી સજાની મુદત પૂરી થતાં પહેલાંજ તેમને જેલમાથી મુક્ત કરવામાં આવ્યાં. તેમના પિતાશ્રીએ તેમને સુરતમાં આવેલી પ્રખ્યાત ક્ષય નિવારણ હોસ્પીટલમાં દાખલ કર્યાં. પરંતુ તેમના દિવસો ભરાઇ ચુક્યા હતા. ખૂબ માવજત છતાં પણ

તા ૩૦-૧-૪૩ ના દિવસે તેમનો આત્મા આ ફાની દુનિયાનો ત્યાગ કરી અંગ્રેજો વિરૂદ્ધ ફરિયાદ કરવા પરલોકમાં પહોંચી ગયો. અને તેઓ શહીદ બન્યા.

પુત્ર વિયોગનો આ કારમો આઘાત તેમના પિતાશ્રી સહન કરી શક્યા નહિ અને થોડાં દિવસ પછી તેમણે પણ પોતાના વહાલા પુત્રને મળવા પુત્રના પંથે પ્રયાણ કર્યું.

આમ નાની ઉંમરમાંજ દેશપ્રેમની લાગણીને લીધે અચુભાઇએ પોતાના જીવનનું બલિદાન આપ્યું.

—શહીદવીર રમણલાલ—

શહીદવીર રમણલાલ

શહીદવીર શ્રી રમણલાલ સુરત જીલ્લાના હરીપુરા ગામના વતની હતા. તેમનું કુટુંબ વેપાર અર્થે કલકત્તામાં વસતું હતું તેથી તેમનો જન્મ કલકત્તામાં થયો, છતાં તેમનું બાળપણ તો સુરતમાં વીત્યુ.

તા ૯મી ઓગષ્ટ ૧૯૪૨નો દિવસ હિંદની તવારીખમાં સુવર્ણ દિન તરીકે ઓળખાશે. કારણકે તેજ દિવસે હિંદ મૈયાને અંગ્રેજોની ગુલામીની ઝૂંસરીમાંથી મુક્ત કરવા ગાંધીજીની રાહબરી નીચે ' અંગ્રેજો, હિંદ છોડો ' ' Quit India ' નો બુલંદ પોકાર કર્યો અને સ્વાતંત્ર્ય સંગ્રામ શરૂ થયો. ગાંધીજી વગેરે કેટલાય દેશનેતાઓને

જેલના સળિયા પાછળ ધકેલી દેવામાં આવ્યા. કેટલાય આશા ભર્યા યુવકો, કોડભરી યુવતિઓ પોતાની મહત્વાકાંક્ષાઓને તિલાંજલી આપી આ સ્વાતંત્ર્ય સંગ્રામમાં સામેલ થયા. સ્વ. રમણલાલ પણ આ યુવકોમાંના એક હતા. આ વખતે તેમનું વય ફક્ત ૨૦ વર્ષનું હતું. તેમના દિલમાં કેટલીય આશાઓ, અરમાનો ભર્યાં હતાં, છતાં માભોમની મુક્તિ કાજે આ બધાં અરમાનોનો ત્યાગ કરી શાળાને પણ છેલ્લી સલામ કરી તેમણે આ સ્વતંત્ર્ય યુદ્ધમાં ઝંપલાવ્યુ, અને વિદ્યાર્થીઓને સંગઠીત તેમની સંચાલન દોરી પોતાના હાથમાં લીધી, આમ પોતાનું બહુજ ધ્યાન દેશસેવાઓમાં કેન્દ્રિત કર્યું.

નવેમ્બર માસ ચાલતો હતો. સુરતના ગોપીપુરા વિભાગ માંથી 'અંગ્રેજો ચાલ્યા જાવ' ના બુલંદ પોકારો વચ્ચે વિદ્યાર્થીઓનું એક જંગી સરઘસ નીકળ્યું. રમણલાલ આ સરઘસના મોવડી હતા. અને સરઘસના મોખરે હાથમાં ત્રીરંગી ઝંડો લઈ ચાલતા હતા. 'અંગ્રેજો ચાલ્યા જાવ' ના પોકારો અંગ્રેજ સૈનિકો સહન કરી શકયા નહિ, અને આગળ જતા સરઘસને અટકાવવામાં આવ્યું. સરઘસ ઉપર લાઠી ચાર્જ કરવામાં આવ્યો અને તેના નેતા રમણલાલની ધરપકડ કરવામાં આવી સરકાર વિરોધી ચળવળમાં આગેવાની ભર્યો ભાગ લેવા માટે તેમના ઉપર કોર્ટમાં કામ ચલાવવામાં આવ્યું. ૭ માસની સજા થઈ અને તેમને સાબરમતી જેલના સળિયા પાછળ ધકેલી દીધા.

વધુ દેશ સેવા કરવાનું તેમના ભાગ્યમાં નહિ લખાયું હોય. ૭ માસની સજા પછી જ્યારે તેઓ સાબરમતી જેલમાંથી મુક્ત થવાના હતા, તેના ચાર પાંચ દિવસ અગાઉજ પ્લુરીસીના ભયંકર દર્દથી પટકાઈ ગયા. ખૂબ સારવાર કરવા છતાં તેઓ

સાજા થયા નહિ અને ૩૦મી માર્ચ ૧૯૪૩ના દિને સાબરમતી જેલમાંજ તેમનો જીવનદીપ બુઝાયો. તેઓ શહીદ બન્યા. તેમનુ પ્રાણ પખેરૂ અંગ્રેજોના ભીષણ હત્યાકાંડની ફરિયાદ કરવા પરમેશ્વરના દરબારમાં પહોંચી ગયુ.

રમણલાલના જેલમાં શહીદ થયાના સમાચાર વાયુવેગે પ્રસરી ગયા ગુજરાતમાં શહીદ થનાર આ પ્રથમ યુવાન હતા સુરતમાં આ સમાચારની જાણ થતા શહીદવીરને અંજલી આપવા માટે એક જંગી શોક સરઘસ નીકળ્યુ. આ શોક સરઘસ પણ સરકાર સહન ન કરી શકી સરઘસમાંથી ત્રણ અગેવાન બહેનોની ધરપકડ કરવામાં આવી. અમદાવાદની સ્વાતંત્ર્ય પ્રેમી જનતાએ આ શહીદવીરના માનમાં સંપૂર્ણ હડતાળ જાહેર કરી ગુજરાતના પ્રથમ શહીદવીરને રાજનગરની જનતાએ આ પ્રમાણે અંજલી અર્પી તેની શહાદતને સન્માની.

આ રીતે વીસ વર્ષના નવજુવાન સ્વ. રમણભાઈએ મા ભોમની મુક્તિ કાજે નાની વયમાંજ પોતાના જીવનનુ બલિદાન આપી ગુજરાતની જનતાને સ્વાતંત્ર્યનો પયગામ પહોંચાડયો

'લાખ લાખ વંદન હજો હમારા એ શહીદવીરને'

"૪૨ની ક્રાંતિનો એક કિશોર શહીદ"

(સંપાદકઃ- શ્રી હર્ષદ પટેલ)

શહીદવીર શિરીષકુમાર.

"બાપુજી, ચાલોને હરિપુરા કોંગ્રેસમા પૂ. ગાંધીજીના પણ દર્શન થશે " પૂ ગાંધીજીના દર્શન માટેના આતુર કિશોરે તેના પિતાને કહ્યુ.

"ભાઇ, સંજોગોનુસાર ત્યા જઇ શકીએ એમ નથી" પિતાએ જવાબ આપ્યો

કિશોર નિરાશ થઈ સૂઇ ગયો. રાત્રે તે ખૂબ રડવા લાગ્યો. તેને પૂ ગાંધીજીના દર્શનની તાલાવેલી લાગી હતી તેના પિતાએ તેને ઉઠાડયો અને સાંત્વન આપ્યુ પિતાએ હરિપુરા કોંગ્રેસ અધિવેશનમા જવાનું તરત નક્કી કર્યું અને તેજ રાત્રે પેલો કિશોર અને તેના માતાપિતા બધા હરિપુરા જવા નીકળ્યા.

તેઓ હરિપુરા આવી પહોંચ્યા. બધે ફર્યા. પૂ. ગાંધીજીના દર્શન હજી થયા નહોતાં તેઓ બે કલાક સુધી મેદાનમાં ઉભા રહ્યા. એટલામાં સમાચાર આવ્યા કે પૂ ગાંધીજી અને કસ્તુરબા આવે છે. તેઓ નજીક આવી પહોંચ્યા એટલે પેલો કિશોર એકદમ દોડી આવ્યો અને પૂ ગાંધીજીના ચરણમા માથું મૂકી દીધું. કિશોરના આ કાર્યથી પૂ ગાંધીજી વિચારમા પડયા. તેને ઉઠાડયો અને પૂછ્યુ " તું એકલો છે ? તારા માબાપ કયા છે ?"

પેલા કિશોરે આગગીત્રની પોતાના માબાપને બતાવ્યા પૂ. ગાંધીજીએ તેને આશીર્વાદ આપતા કહ્યું "સાચો દેશસેવક થજે." પૂ. ગાંધીજીના દર્શનથી તેની તમન્ના પુરી થઈ. તેને ખૂબ આનંદ થયો. આ સમય હતો ઈ. સ ૧૯૩૮ નો. કિશોરની ઉંમર હતી તેર વર્ષની.

આ કિશોરનુ નામ શિરીષકુમાર હતું. પિતાનું નામ શ્રી પુષ્પેન્દ્ર મહેતા અને માતાનુ નામ શ્રી સવિતા બહેન. સાત ભાઈ બહેનોમાં તે સૌથી મોટો હતો. તેનું જન્મસ્થળ નંદરબાર અને જન્મ સમય ૨૮-૧૨-૧૯૨૬.

સૌજન્ય:- શ્રી. ધર્મેંદ્ર પટેલ

તેના પિતા વેપાર અર્થે સુરતથી અહીં આવી વસ્યા હતા. પિતા ઇલેક્ટ્રીક કૉન્ટ્રાક્ટર, ફોટોગ્રાફર તથા રેડિયો અને ગ્રામાના વેપારી છે.

શિરીષકુમારનો ચહેરો કાયમ હસતો રહેતો હતો. તે સ્વભાવે મિલનસાર હતો. આજ્ઞાધારક અને અતેજ બુદ્ધિનો. શિરીષ શરીરે તંદુરસ્ત હતો.

શિરીષ કુમાર સાહિત્યકાર, કલાકાર અને ચિત્રકાર વિદ્યાર્થી હતો. શિક્ષકો નગર તેને માન

હતુ તે વિદ્યાર્થીઓનો આગેવાન, સેનાદળનો સૈનિક, સાહિત્ય સભાનો મંત્રી અને કુમાર મંડળનો સ્થાપક હતો

શિરીષનુ જીવન સાદુ, સ્વચ્છ સંતોષી, આનંદી અને નિયમિત હતુ

પૂ. ગાંધીજી પ્રત્યે તેને બાલ્યકાળથીજ આકર્ષણ હતું કોંગ્રેસની પ્રવૃત્તિ અંગે તેના પિતાને તે વારંવાર પ્રશ્ન પૂછતો આઝાદીની ચળવળમા વિદ્યાર્થીઓ શો ફાળો આપી શકે તેની તે વારંવાર ચર્ચા કરતો તેને વિચાર આવતો કે આઝાદીની લડતમા વિદ્યાર્થીઓ કંઇજ ન કરી શકે? મા-થી કંઇજ થઇ ન શકે? આ પ્રશ્ન પર તેના હૃદયમા ખૂબ મંથન જાગતુ

સન ૧૯૪૨ નો 'ચલે જાવ' નો મહાસમિતિનો અને પૂ. ગાંધીજીનો 'કરેંગે યા મરેંગે" નો આદેશ જાણી તેના હૃદયમા તોફાન જાગ્યુ અહિંસક રીતે કામ કરવાની તેણે પિતા પાસેથી રજા મેળવી વિદ્યાર્થીઓનુ સંગઠન કર્યું તા ૧૦ મી ઑગસ્ટથી પંદર દિવસ સુધી શાળામા હડતાળ પડાવી

સપ્ટેમ્બર માસની તારીખ ૬-૭-૮ આવી પહોંચી સુભાષ ગાબુએ સાયગોન રેડિયોથી "કવીટ ઇન્ડિયા" નો દિવસ ઉજવવાનો આદેશ હિન્દીઓને આપ્યો શાળામા સંપૂર્ણ હડતાળ પાડવાનુ નક્કી કર્યું શિરીષ તા ૭મી સપ્ટેમ્બરની સવારે વિદ્યાર્થીઓની સરદારી લઈ સરઘસ કાઢ્યુ રસ્તે માને ગુરૂજીની પત્રિકા છડે ચોક વહેંચી પોલીસે સ-ઘસને વિખેરી નાખ્યુ શિરીષકુમાર સાથે ૪૦ વિદ્યાર્થીઓની ધરપકડ થઈ તેઓને જેલમા પૂરી દીધા જે વિદ્યાર્થીઓ માફી માગે તેને જેલમુક્ત કરવા અમલદારો તૈયાર હતા કોઇએ માફી માગી નહિ શિરી

પના પિતા તેને જેલમા મળવા આવ્યા તેમને ખબર હતી કે સાંજે સૌને છોડી મૂકવાના છે, છતા પણ તે શિરીષની કસોટી કરવા આ યા હતા

પિતાએ કહ્યું, 'તુ કહે તો કોજદારને તને છોડી મૂકવા માટે કહુ"

શિરીષે જવાબ આપ્યો "શા માટે મને એકલાને છોડે? જો છોડવા હોય તો બધાને જ છોડે"

પિતાએ ફરી કહ્યું, "જો ભાઇ, આજે સાઇ સારૂ ખાવાનું ગામવાળાએ મોકલ્યુ છે એવુ દરરોજ જેલમા નહિ મળે અને પછી તું રડશે '

તેણે જવાબ આપ્યો 'તમે મને આમ નાહિંમત શા માટે બનાવો છો? તમારા તરફથી મને આવી આશા નહતી લોકો દેશને માટે જાન આપે છે તો મારાથી જેલ નહિ સહેવાય"

પિતાએ મનમા તેને ધન્યવાદ આપ્યો અને પાછા ફર્યા સાંજે બધાને જેલમુક્ત કરવામા આવ્યા

ગણપતિ ઉત્સવ નિમિત્તે નાટ્યપ્રયોગ કરવાનો હતો તેનું દિગ્દર્શન શિરીષકુમાર કરતો હતો નાટકનું રીહર્સલ પોતાને ઘેરજ વખત મળતા ચાલુ રહેતુ

તા ૮ સપ્ટેમ્બરે રાત્રે નાટકનુ રીહર્સલ પૂરૂં કરી તે ત્રણ કલાકે સુતો કેમે કરી તેને ઉંઘ આવે નહિ ત્રણ ચાર વખત હદી બારી ઉઘાડી બહાર કોંની રાહ જોવા કરે મળસ્કાના પાચ વાગ્યા તે ઉઠ્યો અને માતાને ઉઠાડી કહ્યું "હું જાઉ છુ"

માતાને ફાળ પડી, કારણ કે દેશભરમા સરકારી દમન પૂર જોશમા ચાલતુ હતું. માતાએ પૂછયુ, "ભાઈ, કયા જાય છે ?" તે હસી પડયો અને બોલ્યો, "અરે, ગભરાઇ ગયા ? હુ કંઈ 'કરેગે યા મરેગે' કરવા જતો નથી. હમણાજ સાને ગુરૂજીની પત્રિકાઓ ઘેર ઘેર નાખી પાછો આવુ છુ.' માતાની રજા લઈ ગ્રૂર્તિથી પત્રિકા વહેંચવાનુ કામ પૂરૂ કરી પાછો આવી પહોંચ્યો

પૂ ગાધીજીની જેલયાત્રાની પહેલી માસિક તિથિ હતી એટલે કે ૯ મી સપ્ટેમ્બર હતી આજે કંઇક થશે એવી અટ કળો શહેરીઓ કરતા હતા

તા. ૯ મી સપ્ટેમ્બરે શાળા બધ રહેશે એવી જાહેરાત હેડ માસ્તર તરફથી થઇ હતી શાળા મ્યુનિસિપાલિટીની હતી સ્કુલ બોર્ડના કોગ્રેસવાદી ચેરમેનના કહેવાથી શાળામા રજાની નોટીસ મુકાઈ હતી. મ્યુનિસિપાલિટીના પ્રમુખને શાળા બધ રહે એ ગમતું નહોતું. તે સરકારના ખાંધિયા હતા. તેણે પોલીસની મદદથી શાળામા વિદ્યાર્થીઓને બોલાવી શાળા ચલાવવાનું ફરમાન કર્યું. વિદ્યાર્થીઓએ શાળામા નહિ જતા હડતાળ પાડવાનું નક્કી કર્યું પ્રમુખના કહેવાથી ફોજદારે પોલીસને હુકમ કર્યો કે છોકરાઓને શાળામા લઈ આવો. પોલીસ વિદ્યાર્થીઓના ટોળા તરફ આવવા લાગ્યા શિરીષ સૌથી આગળ ઉભો હતો તેણે પોલીસોને કહ્યુ કે અમારે પ્રમુખ તથા હેડ માસ્તર સાથે વાત કરવી છે, ત્યા સુધી અહીંથી કોઈ ખસી શકશે નહિ શિરીષ સહિત ચાર વિદ્યાર્થીઓને શાળામા બોલાવવામા આવ્યા ફોજદાર પણ ત્યાજ હાજર હતો. ફોજદાર મુસ્લીમ હતા શિરીષે પ્રમુખને કહ્યું, "અમે ચોર નથી, અમે કોઈ ગુન્હો કર્યો નથી ફોજદારની હાજરીની જરૂર નથી

એમને પહેના બહાર જવા કહો ત્યારબાદ વાટાઘાટ થશે''
આ સાભળી ફોજદારની આખ લાલ થઇ પ્રમુખે સમય વર્તી
ફોજદારને બહાર જવા કહ્યુ વિદ્યાર્થી તરફથી દલીલ થઈ
''એક વખત નિશાળની રજાની નોટીસ જાહેર થયા પછી
આવી રીતે શાળા ચાલુ કરી શકાય નહિ'

પ્રમુખને ગળે વાત ઉતરી નહિ વાટાઘાટનુ પરિણામ નિષ્ફળતામા આવ્યુ વિદ્યાર્થીઓ ચાલ્યા ગયા પ્રમુખ પોતાના વિચારમા મક્કમ રહ્યા તેણે ફોજદારની મદદ માગી

શિરીષ વિદ્યાર્થી મિત્રો પાસે પહોચ્યો અને બોલ્યો ''ભારતમાતાનો સાચો સપૂત હોય તે અહીંથી એક પગલુ પણ શાળા તરફ ન માડે અને આ ધ્વજનુ રક્ષણ કરે' આનો જવાબ વિદ્યાર્થીઓએ 'કરેગે યા મરેગે' 'ઇન્કિલાબ ઝીંદાબાદ'ના પોકારોથી આપ્યો ફોજદાર શિરીષને પકડવા ગયો તેણે રાષ્ટ્રધ્વજ ખેચવા પ્રયત્ન કર્યો શિરીષે તેનુ રક્ષણ કરવા પ્રયત્ન કર્યો ખેચતાણ શરૂ થઇ શિરીષે પોલીસને હફાવવા ધ્વજ બીજા વિદ્યાર્થીને આપી દીધો ફોજદાર બીજા વિદ્યાર્થી તરફ ફર્યો બીજાએ ત્રીજાને, ત્રીજાએ ચોથાને ચોથાએ પાચમાને ધ્વજ આપી ફોજદારને હંફાવ્યો બીજા વિદ્યાર્થીઓએ હુરિયો બોલાવવા માડી લોકો પણ ભેગા થઇ ગયા કેટલાકે ફોજદારને સમજાવ્યો કે વિદ્યાર્થીઓ સાથે બાથ ભીડી નકામી નામોશી શા માટે લો છો ફોજદાર સમજ્યો પોલીસો લઇ પાછો ફર્યો છોકરાઓની જીત થઇ સર્વત્ર આનદ ફેલાયો ત્યાજ સભા ભરાઇ અને નક્કી થયુ કે બીજી શાળાઓમા હડતાલ પડાવવી અને માણેકચોકમા જઇ ધ્વજ ફરકાવવો

કોને ખબર હતી કે આજે ગભરુ બાળકો જાલમી અગ્રેજ સરકારના નોકરોની ગોળીઓના ભોગ બની શહીદ બનશે

આ બાજુ પેલા અપમાનિત ફોજદારે પોતાના ઉપરી અમલદારને સઘળી હકીકત કહી અને આ સર્વનુ મૂળ શિરીષ છે એમ ઉમેર્યું. ફોજદાર, મુખ્ય ફોજદાર અને રેસીડન્ટ મેજીસ્ટ્રેટે અંગ્રેજ સરકારને ગમે એવું કાર્ય કરવાનુ નક્કી કર્યું.

આનંદ મગ્ન અને વિજયી સરઘસે શહેરમા ફરવાનુ શરૂ કર્યું. લોકો પણ સરઘસમાં જોડાયા બપોરના બારનો સમય હતો. રસ્તામાં લવાદ કચેરી આવી વિદ્યાર્થીઓએ આ કચેરી પર રાષ્ટ્રધ્વજ ચઢાવવાનું નક્કી કર્યું શિરીષ તો મોખરે જ હોય ને! તે ન્યાયાધિશ પાસે પહોચ્યો અને વિવેકથી કહ્યુ, "અમારે કચેરીના મકાન પર ત્રિરંગી રાષ્ટ્રધ્વજ ફરકાવવો છે. આપ પરવાનગી આપશો તો આપનો આભાર અને પરવાનગી નહિ આપો તો પણ અમે ધ્વજ ફરકાવીશુ જ."

ન્યાયાધીશના દિલમા પણ આઝાદીની તમન્ના હશે વિદ્યાર્થીઓનુ મોટું ટોળુ જોયુ. સમય પારખી તે કાઇ બોલ્યા નહિ. વિદ્યાર્થીઓએ કચેરી પર ચઢી ધ્વજ ફરકાવ્યો રસ્તામાં આવતી શાળાઓમા હડતાલ પડાવી. સરઘસ આગળ વધ્યુ.

આગળથી નક્કી કર્યા પ્રમાણે પેલો ફોજદાર મુખ્ય ફોજદાર, રેસીડેન્ટ, મેજીસ્ટ્રેટ અને હથિયાર બધ પોલીસ મો -પોલીસ ચૉકી આગળ સરઘસની રાહ જોતા ઉભા હતા કેટલાક લોકોને મામલો તગ લાગ્યો. તેઓ સરઘસ સામે ગયા અને સમજાવવા માડયા વિજયી વીરો કાંઈ માને? પોલીસ ચોકી પાસેથી સરઘસ પસાર થયું. પેલા ફોજદારે આંગળી વતી શિરીષની ઓળખ બીજા અમલદારોને આપી.

માણેકચોકના મેદાન પર સરઘસ પહોચવાની અણી પર

હતું, પાંછળથી પોલીસોએ લાઠી માર શરૂ કર્યો. સરઘસમાં આસરે દોઢ હજાર નાના–મોટા વિદ્યાર્થીઓ હતા. સરઘસમાં ભંગાણ પડ્યું. એક તાલુકા ફોજદાર સરકારી કામે શહેરમાં આવ્યો હતો. તે ટોળાને વિખેરવા પોલીસોને મદદ કરતો હતો. કોઇ એક માણસે અંગત દ્વેષને કારણે આ ફોજદાર પર છરીથી હુમલો કર્યો, ફોજદાર જમીન પર ઢગલો થઇ પડ્યો. પોલીસે ગોળીબાર શરૂ કર્યો. અમલદારોની ત્રિપુટી શિરીષને શોધતી હતી. ગોળીબારથી છોકરીઓ ગભરાઇ. શિરીષે તેઓને આશ્વાસન આપ્યું. " બહેનો, કોઇ ભાગશો નહિ. મારામાં પ્રાણ છે. ત્યાં સુધી કોઇને ગોળી લાગવા નહી દઉં. એક લંગોટીયો મિત્ર દોડતો આવી પહોંચ્યો અને શિરીષને પકડ્યો અને તેને ઘસડતાં બોલ્યો, " નાશ, નાશ પેલો ફોજદાર તને શોધે છે. ગોળીબાર થાય છે. ચાલ પેલી હોટલનું બારણું ઉઘાડું છે તેમાં પેસી જઇએ." શિરીષે બળ વાપરી તેના હાથમાંથી છુટો થયો અને બોલ્યો. " જા, જા તને જીવ વહાલો હોય તો ભરાઇ જા, હું તો કોઇ પણ ભોગે આ ધ્વજ રોપીશ અને બહેનોને સાચવીશ હોટલનું બારણું બંધ થાય તે પહેલાં તેમાં ભરાઇ જા. જીવતા રહીશું તો મળીશું. ન મળાય તો મારા વડીલને પ્રણામ કહેજે. " આ પ્રમાણે બોલતાં બોલતાં શિરીષ પોતાના મિત્રને હોટલ સુધી લઇ ગયો અને તેને હોટલમાં ધકેલી દીધો. શિરીષ પાછો પોતાની જગ્યાએ આવી ઉભો.

અમલદારો આવી પહોંચ્યા. મુખ્ય ફોજદારે તેનું કાંડુ પકડી કહ્યું, " હરામખોર, ઝંડો લાવ, અહીંથી હટી જા. "

શિરીષે પડકાર આપ્યો, " જીવતાં તો ધ્વજ નહિ મળે અને હટવાની વાત જ નહિ. બહેનોનું રક્ષણ કરવાનું મેં તેમને વચન આપ્યું છે. "

પેલાએ કહ્યુ " જાનથી જશ્યો "

શિરીષે જવાબ આપ્યો 'બસ, એજ બીક બતાવો છો ' જાનની પરવા નથી એમ શુ ડરાવો છો ? ચલાવો ગોળી " કાંડુ ઊંચી એક હાથમા ધ્વજ પકડી હાથ પહોળા કરી હસતો હસતો ફોજદાર સામુ ઉભો રહ્યો

પેલા ફોજદારે મુખ્ય ફોજદારને કહ્યુ " સાહેબ, આજ છોકરો બધી ધાધલનુ મૂળ છે એનેજ પૂરો કરો " ધડાકો થયો ગોળી શિરીષના કાન આગળથી પસાર થઈ પાછળ ઉભેલી છોકરીઓ પૈકી એક છોકરીના માથાના વાળને અડકી નીકળી ગઇ. ન અડ ગાયને વાગી છોકરીઓ બાજુ પર ખસી ગઇ શિરીષ અડગ ઉભો રહ્યો હતો, અને હસતો હતો. વીર શિરીષ બોલ્યો " બીજી ચલાવ ' બીજી ગોળી છૂટી તેના ડાબા સાથળમા ઘૂસી ગઇ હિંમતબાજ શિરીષે ફરી કહ્યુ " હજી ચલાવ " ત્રીજી ગોળી છુટી તેના જમણા પેડામા ગઇ

અડિખમ શિરીષ બોલ્યો હજી ચલાવ ઉભુ છુ ' આટલુ બોલી લથડીયુ ખાધુ બેનીઓએ તેને પકડી રાખ્યો ધ્વજ હાથમા અણનમ હતો ચોથી ગોળી છુટી તે હૃદયની આરપાર નીકળી ગઈ અડિખમ વીર શિરીષ શહીદ બન્યો તે નીચે પડ્યો હજી વેર લેવુ બાકી હોય તેમ પેલા જુલ્મી ફોજદારે એક લાત મારી તેને બાજુ હડસેલી મૂક્યો

બીજે ઠેકાણે ગોળીબાર ચાલુ હતા પોલીસોએ ૪૫ ગોળીઓ છોડી હતી આ નિર્દય ગોળીબારમા તેર માણસો ઘાયલ થયા અને શિરીષ સાથે ૭ કિશોરો સ્વર્ગે ગયા કિશોરોના નામ આ પ્રમાણે છે (૧) શિરીષકુમાર ઉ વ ૧૬ (૨) ધનસુખલાલ ધ શાહ ઉ વ ૧૭ ( ) લક્ષ્મીદાસ ગુ

શાહ ઉ વ ૮ (૪) લાલદાસ ભુ શાહ ઉ વ ૧૪ (૫) શશીધર ની કેતકર ઉ વ ૧૦ (૬) ઘનશીલાલ બો મારવાડી ઉ વ ૧૧ ઉપરાન્ત બીજા કેટલા ઘાયલ થયા અને પરીણામે કેટલાકને શરીરે ખોડ રહી ગઈ કેટલાક ઉપર પોતા તાલુકા ફોજદારના ખુન અંગે મુકદમો ચલાવવામા આવ્યો પણ સૌ નિર્દોષ છુટ્યા

શિરીષના પિતા શહેરને બીજે છેડે રહેતા હતા તેમને ખબર પડી કે શિરીષ પર ગોળીબાર થયો છે એટલામા તો યોધ્ધા શિરીષના શબને ઘરે આવતા જણાયા શિરીષકુમાર કી જય, ઇન્કીલાબ ઝીંદાબાદ કરેંગે યા મરેંગેના સૂત્રો ગાજતા હતા

ત્રણ કીશોરોની સ્મશાન યાત્રા સાથે નિકળી અસંખ્ય લોકોએ ભાગ લીધો હતો

નંદરબારમા (ખાનદેશ જીલ્લામા) વીર ગુજરાતી કિશોર શિરીષ શહીદ બન્યો 'કરેંગે યા મરેંગે'ની લડત તમન્ના પૂર્ણ થન આઝાદીના યજ્ઞમા વીર કિશોરનું બલિદાન દેવાયુ આ કાળો દિવસ હતો ૯ મી સપ્ટેમ્બર ૧૯૪૨ નો

શિરીષની ત્રીજી પુણ્ય તિથિએ સ્વ માન ગુરુજીએ લોક સભા ભરી તેના સ્મારક માટેની રકમ ભેગી કરી જે જગ્યાએ કિશોરોનું બલિદાન દેવાયુ ત્યા એક સ્મારક સ્થંભ ઉભો કરવામા આવેલો છે

પ્રધાન સામયિકોએ આ વીર શિરીષને અંજલિઓ આપી હતી

—[ ]—

અડાસની શહાદત

'૪૨ ની ચળવળમાં અડાસની શહાદત અગ્રસ્થાને છે. નિર્દોષ યુવાનો પર સીતમગરોએ ગોળીઓની ઝડી વરસાવી હતી અને હૃદયને કંપારી છૂટે તેવું જંગલીપણાનું કમકમાટભર્યું દૃશ્ય ખડું કર્યું હતું.

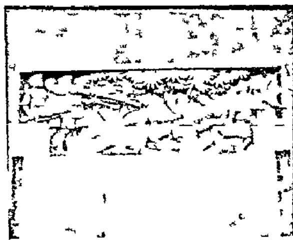
અડાસની શહાદતની ખાંભી

ફોટો] [શ્રી મનહર ચોકસી, નડીઆદ

૪૨ નો 'હિંદ છોડો' નો નાદ ગામડામાં ગૂંજતો કરવા અને આણંદની ખેતીવાડી કૉલેજ જોવા ૩૪ યુવાનોની એક ટુકડી વડોદરાથી નીકળી આણંદ ઉપડી હતી. કૉલેજને જોયા બાદ તેઓ નાવલી ગામ તરફ રવાના થયા. પરંતુ તેઓને રસ્તામાં સમાચાર મળ્યા કે પોલીસોની એક ટુકડી તેઓની પાછળ પડી છે. એટલે પોલીસોની અથડામણમાં ન આવવું પડે તે ઉદ્દેશથી તેઓએ પોતાનો માર્ગ બદલીને અડાસ સ્ટેશનથી ગાડીમાં બેસવાનું નક્કી કર્યું. તેઓએ નાવલીથી સીધા અડાસ સ્ટેશન તરફ કૂચ કરી. બીજી બાજુ પોલીસની ટુકડી નાવલી ગામમાં પહોંચી હતી. આ વિદ્યાર્થીઓને ન જોયા તેથી તેઓ સાંજની ગાડીમાં બેસી અડાસ સ્ટેશને ઉતર્યા

વિદ્યાર્થીઓ ગાડીમાં તેમના માટે ઝડપભેર સ્ટેશન નજીકના પશ્ચિમ દિશાના ખેતરમાં થઈને સ્ટેશન તરફ આવતા હતા અને તેમનો ગોળીઓથી સત્કાર કરવા પોલીસ ભરી બંદુકે તેમની સામેજ આવતી હતી

વિદ્યાર્થીઓએ અહિંસક માર્ગ અપનાવ્યો ખેતરમાં ત્યાં તે [illegible] નીચે બેસી ગયા પરંતુ પોલીસની ટુકડીએ કોઈપણ જાતની પડકાર કર્યા સિવાય ગોળીબાર શરૂ કર્યો, તેમના ગોળીબારથી કેટલાક ઘવાયા અને કેટલાકને લાગી ત્યાંજ પછી ગાડી તો ઉપડી ચૂકી હતી અડાસના ગામના લોકોમાં આ શહાદતના સમાચાર વહુ વેગે પહોંચી ગયા.

જંગલી ગોળીમારનું આરસીમાં કોતરેલું દૃશ્ય
[illegible] [illegible]

આનામાંથી નિમિત્ત બનુમાં બલિદાન દેનાર શહીદોના સ્મા-જાતના [illegible] લોકો આવતા હાજરા પણ [illegible] પાછી [illegible] પોતાનાએ તેઓની લાશ લઈને જવા ન દીધા

આઝાદીના જગના ઘવાએલા વીરો પાણી પાણીની બૂમો પાડતા હતા પરંતુ પોલીસે ન તો તેઓને પાણી પાયું કે ન તો લોકોને પાવા દીધુ મોડી રાત સુધી તેજ સ્થિતિમા તેઓને પડી રહેવુ પડયુ રાત્રે ગુડઝ ટ્રેનમા તેઓને આણંદ લાવવામા આવ્યા અને ડૉ કુકના દવાખાનામા દાખલ કર્યા આ હત્યાકાંડમા પાચ વિદ્યાર્થીઓ શહીદ થયા હતા જેમાથી નીચેના ત્રણ શહીદવીરોના ફોટા અને વધુ માહિતી મળી ન હોવાથી ટુંકમા જેટલી માહિતી મળી છે તેટલી આપી છે

અડાસ નજીક જગલી ગોળીબાર
ફોટો] [શ્રી મનહર ચોકસી નડીઆદ

શ્રી. રતીલાલ ગોરધનદાસ પટેલ

તેઓનો જન્મ તા ૧૪ ૭–૧૯૧૭ ના રોજ થયો હતો બાદરણના વતની હતા ગરોડા કૉલેજમા અભ્યાસ કરતા હતા તેઓ અડાસ સ્ટેશને ખેતરમાજ મૃત્યુ પામ્યા હતા

શ્રી. રમણલાલ પુરસોત્તમદાસ પટેલ

તેઓ ધર્મજના વતની હતા તેઓની જન્મ તારીખ ૮–૩–૧૯૧૭ હતી તેઓ મેટ્રિક નાપાસ હતા અને સ્વયંસેવક તરીકે આ ટુકડીમા જોડાયા હતા અડાસની જગ્યાએ તેજ વખતે મૃત્યુ પામ્યા હતા

શ્રી. મણીલાલ પુરસોતમદાસ પટેલ.

તેઓ ચાણસ્માના વતની હતા. તેઓનો જન્મ તારીખ ૯-૨-૧૯૨૨ ના રોજ થયો હતો. તેઓ બરોડા કૉલેજમાં પ્રથમ વર્ષમાં અભ્યાસ કરતા હતા. તેઓ આ ગોળીબારમાં સખત ઘવાયા હતા. અને પોતાને ઘેર ગયા પછી મૃત્યુ પામ્યા હતા.

શહીદવીર મોહનલાલ પટેલ

શહીદવીર મોહનલાલ

ભારતમાતાની ગુલામીની બેડીઓ તોડવા અનેક યુવાનોએ પોતાની શોણિતભીની નવજુવાની માતાના ચરણોમાં અર્પણ કરી છે. ૧૯૪૨ ના 'Quit India' ના મુક્તિ મંત્રે કંઈક નવજુવાનોને માતાની ખાતર ગોળીઓની ધાર ઝરતા જોયા છે. અને તેવાજ એક નવજુવાનની જીવન ઝરમર આપે ભના, તેમના આત્મબલિદાનની યાદથી આ હૈયું ગૌરવથી નાચી ઉઠે.

એ યુવાનનું નામ મોહનલાલ, તેમના પિતાનું નામ મગનલાલ અને તેમની માતાનું નામ મંગુબેન. તેઓ કનીપુરના વતની હતા. તેમના કુટુંબીજનોમાં તેમને ત્રણ ભાઈ અને એક બેન હતા.

મોહનભાઇના બાળપણમાં કઈ મહત્વના બનાવ બન્યા હોય તેવી માહિતી તો નથી મળતી. તેમના માત-પિતાના સંસ્કારની તેમના પર ઉંડી અસર પડી હતી તેમને મેટ્રીકનો અભ્યાસ અમદાવાદ ખાતે ન્યુ હાઇસ્કુલમા પુરો કરી, તેઓ વધુ અભ્યાસ માટે વડોદરા ખાતે 'કલા ભવન' મા જોડાયા હતા. તેમના લગ્ન શારદાબેન સાથે થયેલા, તેમને એક પુત્ર હતો. જેનુ નામ આઝાદ છે તેમની શહાદત બાદ તેમના ધર્મ પત્નિ હાલ પુનામા તેમના ભાઇ કેશવલાલને ત્યા રહી પોતાનુ ભાવિ જીવન સાર્થક બનાવવા અભ્યાસ કરી રહ્યા છે.

૧૯૪૨ મા મુબાઇમાથી ૯ મી ઑગસ્ટે 'હિંદ છોડો' નો નાદ ગાજતો થયો અને દેશભરમા વ્યાપી ગયો એ નાદે સાગધે દેશમા હાહાકાર મચાવ્યો એ ક્રાન્તિ મત્રે દેશના આબાલ-વૃદ્ધને સગ્રામ માટે તૈયાર કર્યાં વિદ્યાર્થીઓ તો લડતના મોખરેજ ખડા થયા, એમને સત્તાધારીઓના સિંહાસનો હચમચાવી નાખ્યો વિરાટ જનતાની તૈયારીઓ જોઇ રાજતત્ર ખળભળી ઉઠયુ તેમનો સામનો કરવા સગીનો સાથે વામનજીઓ નીકળી પડયા તેમની સગીનોથી તો વિધાર્થને કેટલાએ યુવાનોએ આઝાદીની વેદીને અખડ અને અમર બનાવવા મંડી પડયા.

'હિંદ છોડો' ના સ્વાતન્ત્ર્ય પયગામને ગામડે ગામડે પહોચાડવા માટે વડોદરાથી વિદ્યાર્થીઓ અડાસ ગામડે ગયા બધુકધારી પોલીસે વિદ્યાર્થીઓના ટોળા પર નિર્દય ગોળીબાર ચલાવ્યો ઘણા નવલે હિયા જુવાનો શહીદ બન્યા અને આ બનાવના સમાચાર આખા ભારતવર્ષમા વિજળી વેગે ફેલાઇ ગયા. અને સારૂયે વાતાવરણ શોકમગ્ન બની ગયુ.

શહીદોની નામાવલિ પ્રગટ થઈ. અને તેમાં મોહનભાઈનું નામ પણ પ્રગટ થયું. સ્નેહીઓ અને સગાં જનની આંખો અશ્રુથી છવાઇ ગઇ. પણ એ મૃત્યુ કાયરનું મૃત્યુ ન હતું. એ તો મા ભોમની મુક્તિ યજ્ઞમાં અપાયેલું ભવ્ય બલીદાન હતું. સાચા દેશાભિમાનીને શોભે તેવું હતું. અને એ વિચારથી સગાં અને શુભેચ્છકો ગૌરવ સાથે મોહનભાઇની યશગાથા ગાવા લાગ્યા.

કનીપુરના વતનીઓ પણ આ વીરના મૃત્યુનો લ્હાવો કેમ ન ઉજવે ? એમને પણ મોહનભાઇનું મૃત્યુ સાલતું હતું પણ અફસોસ કરવા જેવું મરણ ન હતું. એ તો ઉત્તમ મૃત્યુ હતુ. તેઓએ એ વીર શહીદને અમર બનાવવા એમની યાદમાં હરિજનો માટે એક કૂવો ગામની ભાગોળે બનાવ્યો. પહેલાંના વખતમાં જેમ વીર યોદ્ધાઓની ખાંભી ઉભી થતી હતી, તેમ આઝાદીના આ વીર શહીદની ખાંભી રૂપ કૂવો કનીપુરની ભાગોળે, વીરતાનાં પિયુષ પાતાં ગૌરવ સાથે ઉભો છે. અદા-લતને રેલ્વેને જે જગા પર તેઓ પર ગોળીબાર થયો હતો. ત્યાં પણ શહીદોની 'સ્મારક ખાંભી' ઉભી કરવામાં આવી છે. જે ભાવી પ્રજાને ૪૨ ની ચળવળની પ્રજાને બલીદાનની યશ-ગાથા અને પરદેશીઓના અત્યાચારની કાળી કહાણી કહેતા દીવાદાંડી રૂપ બનશે.

આપણા હૃદયના ઊંડાણમાંથી અવાજ આવે છે કે, " શહીદવીર મોહનભાઇ ! ધન્ય છે તમારા માત-પિતાને, ધન્ય છે તમારા જીવનને ! અરે, તમે જીવી જાણ્યું છે "

('ફૂલ' વિમાસીકમાંથી)

શહીદવીર તુલશીદાસ મોદી

અડાસના અમર શહીદોને કોણ નથી ઓળખતુ ? વડોદરાના એ તેત્રીસ વિદ્યાર્થીઓના આગેવાન તુલશીદાસ મોદીને કોણ નથી સંભારતુ ? એ શહીદોની યાદમા આજે ગુજરાતની જનતા ગૌરવ અનુભવે છે, મસ્તક નમાવે છે. માંડ નવ વર્ષના વ્હાણાં વાયાં છતાંય એ સ્મૃતિ ઝાંખી પડતી નથી.

શહીદવીર તુલશીદાસ

ફોટો] [શ્રી મનહર ચોકસી, નડીયાદ

તા. ૧૮-૮-૪૨ ના રોજ પાશવી રીતે ગોળીઓ ચલાવી. બેજવાબદાર પોલીસોએ પાંચ વિદ્યાર્થીઓને મારી નાખ્યા અને અનેકને ગંભીર રીતે ઘાયલ કર્યાં એ કાળી કથાથી હવે કોણ અજાણ છે ? એ અત્યાચારમા શહાદતને વરેલા શહીદો પૈકીના એક તુલશીદાસ હતા.

તેઓનો જન્મ ૧૪-૭-૨૧ મા થયો હતો. તેઓ ખેડા જીલ્લામા આવેલા વાડાશિનોર ગામના વતની હતા. તેઓની વિદ્યાર્થી તરીકેની કારકીર્દિ સારી હતી. તેઓ પહેલેથીજ ખૂબજ સાદા અને સંયમી હતા. સ્વભાવે શાંત હતા. ઝગડાથી

દૂર ભાગતા હતા. સેવાભાવનો અંકુર તો કિશોરવયમાં ફૂટયો હતો ખાદી, કાંતણ, સ્નાન, હરિજનોદ્ધાર, સમાનતા, હિંદુ-મુસ્લીમ એકતા વ. પૂ. ગાંધીજી પ્રેર્યાં રચનાત્મક કાર્યો પોતાની શક્તિનુસાર કરતા હતા

અહિંસામાં અચળ શ્રદ્ધા ધરાવતા હતા બાપુજીના શબ્દોમાં કહીએ તો " વીરની અહિંસાને એ વરેલા હતા " વિદ્યાર્થી અવસ્થામાં કાર્ય કરવામાં માર્ગમાં અનેક મુશ્કેલીઓ નડતી તો હતીજ. ત્યારનો જમાનો બાલાશિનોર માટે તો બાળલગ્નોનો જ હતો પરંતુ તુલસીદાસે બાળલગ્ન નહતું કર્યું કારણ તુલસીદાસ સમાજ સુધારક હતા. એમની સાથે સહકાર કરનાર બાળા વીરમતી પરિણિત જીવન માણે તે પહેલા તો તેઓ દેશની આઝાદીના અમર શહીદ બન્યા હતા.

ગોળીબાર કર્યો અને ગોળીના ભોગ તુલસીદાસ બન્યા તેમને આણંદ હોસ્પીટલમા લઇ જવામા આવ્યા પણ તેમનુ પ્રાણ પંખીડું તો શરીર પિંજર છોડી ક્યારનુંયે ઉડી ગયુ હતુ મૃત્યુ સમયે તેમની ઉમર ૨૧ વર્ષની હતી અને તેઓ બરોડા કૉલેજમા ઇન્ટર આર્ટ્સમા અભ્યાસ કરતા હતા આશાસ્પદ યુવાનને આઝાદીના ખપ્પરમા બલિ હોમાયેલો નમન હજો એ શહીદવીર તુલસીદાસને !

ખાંભીના ઉદ્ઘાટન પ્રસંગે શ્રી મોદીની તસ્વીરને માન [શ્રી મનહર ચોકસી નડીઆદ ની]

શહીદવીર તુલસીદાસને અંજલી

આખર સુધી સેવક રહ્યા — નેતા તણો નહિ મોહ
સત્ય અહિંસા ને વર્યો — કીધો કદી નવ દ્રોહ
ઓ વીરા ! તુ છુટી ગયો — જીવી જીવન જીતી ગયો
ચાર દિનની ચાંદની પણ — ગગન તો ઝગમગી ગયો
તુ તો ગયો તુ જ દેહથી, — પણ કર્મથી ઘેરી ગયો
ના ના કદિ તુ મરીશ — તુ તો અમર વીર બન્યા

— શ્રી નટવર મોદી

કરાડી–મટવાડની શહાદત

૧૯૪૨ ના ઑગસ્ટની નવમી તારીખ ઇતિહાસમા અમર થઈ જશે હિંદી પ્રજાએ ઇ સ ૧૮૫૭ મા પરદેશી ધુસરી ફગાવી દેવા એક મરણિયો પ્રયાસ કર્યો હતો તે પછી રાષ્ટ્રની આઝાદી પાછી મેળવવા અનેક નાના મોટા પ્રયાસો થયેલા હતા પણ ૧૯૪૨ ના ઑગસ્ટની નવમી તારીખે જે ચળવળ આખા દેશમા ઉપડી, તેને ૧૮૫૭ સાથે સરખાવવામા આવે છે

ભારત વિદ્યાલય ૧૯૨૧ ની અસહકારની ચળવળ વખતે સ્થપાયેલુ અને રાષ્ટ્રીય શિક્ષણનુ કામ કરતુ હતુ સાથે સાથે ખાદી ફેરી, રેંટિયાબારસ ગામસફાઇ તથા મદ્યપાન નિષેધ જેના રચનાત્મક અને લોકોપયોગી પ્રવૃત્તિઓ પણ ઉપાડેલી હતી ઉપરાત મહાસભાએ જ્યારે જ્યારે દેશને હાકલ કરી ત્યારે પણ પોતાનો ફાળો નોધાવેલો હતો. ૧૯૩૦ ની દાંડી કૂચ વખતે આ સસ્થાનુ મકાન ગાધીજીના ૮૦ સૈનિકોની છાવણીના રૂપમા ફેરવાઇ ગયુ હતુ તથા ૧૯૩૨ ની લડાઈમા પણ ભાગ લીધો હતો

૧૯૪૨ ની ચળવળ દેશને આઝાદ કરવાની છેલ્લી લડત હતી તથા મહાત્માગાધીએ કરેંગે યા મરેંગે નુ સૂત્ર પ્રજાના હાથમા મૂક્યુ હતુ દરેક માણસ પોતાનો નેતા છે એમ પણ જણાવી દીધુ

દસમી ઑગસ્ટથી સસ્થાએ ભણવાનુ કામ ઉઠાવી મૂકી દીધુ અને ઉપડેલી ચળવળમા સૌને ભાગ લેવા જણાવી દીધુ. વિદ્યાર્થીઓ, અધ્યાપકો ગામના બાહ બહેનો તથા બીજા ગામ ના લોકો સાથે મળીને ગામના દરેક ગામે રોજ એક એક જગાએ સરઘસ કાઢવાનુ શ થયુ અને દેશમા ઉભી થયેલી

પરિસ્થિતિનો સદેશો પહોચાડયો. તથા દેશમા બનતા બનાવોના સમાચાર મોઢેથી, ભીંતપત્રો પર લખીને તથા બહારથી આવતી પત્રિકાઓથી ફેલાવવાનુ શરૂ થયુ.

૧૪ મી ઓગસ્ટને દિવસે ડાહાના તમામ ગામોની જાહેર સભા મટવાડની સડક પર ભરવામા આવી. તે સભાના પ્રમુખ તરીકે નિયુક્ત થયેલા શ્રી ફીકુભાઇ નાયકને સભાના દિવસ પહેલા ગીરફતાર કરવામાં આવ્યા સભાનુ કામકાજ શ્રી ઇંદ્રશંકર રાવળ, શ્રી મગનભાઈ પટેલ તથા સ્વ. શ્રી પુરુષોત્તમ પટેલ, શ્રી ગોસાઇભાઇ તથા શ્રી દયાલભાઇ પટેલ વગેરેએ ચલાવ્યુ અને સભાનું કામ શાતિથી પૂરું થઇ ગયુ

નવમી ઓગસ્ટને દિવસે સરકારે ત્વરિત ગતિએ દેશનેતાઓ પર છાપો માર્યો હતો. લોકોએ શુ કરવાનુ છે તેનો ચોક્કસ કાર્યક્રમ લોકોની નજર સમક્ષ હતો નહિ એટલે બહાર રહેલા કાર્યકર્તાઓની મુઝવણ વધતી જતી હતી એટલે એ સજોગોમા દેશને માટે કઇ પણ કરી છૂટવાની વૃત્તિવાળા લોકોનું સગઠન કરવાનુ નક્કી કર્યું અને એક પ્રચાર ટુકડી ચારે બાજુ ફરવાને મોકલી આપી

દર અઠવાડિયે એક સભા કરવી તથા આ સભામા લોકોને દેશમા બનતા જતા બનાવોથી વાકેફ કરવા અને મહાસભાના કાર્યથી સપર્કમા રાખવા એવો ઠરાવ હતો. બાવીસમી ઓગસ્ટે એજ સડક પર બીજી સભા ભરવાનું નક્કી થયું હતુ. એ સભામા ગામેગામથી સરઘસરૂપમા સ્ત્રીઓ, પુરૂષો, બાળકો અને વૃદ્ધો આવ્યા હતા. સભાનુ કામ પૂરૂ થયા પછી દરેક પોતપોતાને ગામે પોતાને રસ્તેથી જવા નીકળી ગયા હતા.

સામાપુર દાડી અને મટવાડનુ સરઘસ સડકથી આગળ થઈ પોતાને ગામે જવા નીકળ્યું, ઉતારા પાસેથી સડકની આગળ એ સરઘસનો આગનો ભાગ મટવાડના તળાવ આગળ પહોંચ્યો હતો ત્યા પાછના ભાગ પર પોલીસનો હુમલો થતા ઝપાઝપી થઈ અને સામસામી ઘવાયા કેટલાકને ગોળીઓ વાગી લાઠી માર પડયો અને મડુકો ઉપડી ગયુ

નવીમમી ઓગસ્ટના બનાવને લીધે પોલીસ દરોડો ઘેરઘેર પડયો જપ્તીઓ મારપીટ, ભાંગફોડ તથા ધરપકડો થઇ અને લોકોની બીન સલામતી લાગવાથી ગામ છોડીને કેટલાક જણ જતા રહ્યા અને શરૂઆતમા એક ભયમિશ્રિત વાતાવરણ ઉભુ થયુ આવે વખતે બહાર રહેલા કાર્યકર્તાઓની સ્થિતિ ખૂબ વિકટ હતી એક તરફ લોકોમા પ્રસરેલો ભય અને ગભરાટ દૂર કરવાનો હતો, બીજી તરફ પોતાની જાત સરકારના હાથમા સોંપાઈ ન જાય એવી રીતે કામ કરવાનુ હતુ, ત્રીજી બાજુ દેશની લડત મડાઇ હતી તેને આગળ ધપાવવાની હતી અને આ બધુએ લોકલાગણી પોતાના પક્ષે કાયમ રાખીને કરવાનુ હતું

કેટલાક ઉગના ભાઇ બહેનોએ જાહેર રીતે કાયદા ભગ કરીને જેન જવાની તૈયારી બતાવવી, અને એવા ભાઇબહેનોને માટે એવો કાર્યક્રમ યોજાયો

૧૯૪૨ ની ચળવળના બે અંગ જુદા પડી ગયા ભાગ- ૧' અને છૂપી પ્રવૃત્તિ એ પહેલુ અગ અને જાહેર કાર્યક્રમો એ બીજુ અગ ખૂબ ખુશી થવા જેવી વાત છે કે આ બન્ને પ્રકારના કાર્યક્રમોમા લોકોએ ઉનટથી ભાગ લીધો હતો

૧ ભાગફોડ અને છુપી પ્રવૃત્તિ અંગે થયેલા કાર્યક્રમો.

૧ સરકારી ઉતારા બળાયા (દાંડી, કાંથમડી, બોદાની, મછાડ.)
૨ ટપાલ પેટીઓ ગુમ (કરાડી, મટવાડ)
- ને એ શાળાના દફતરો ગુમ (મછાડ, પેથાણ, આવડા ફનિયા, દાંડી અને સામાપુર)
૪ પીઠા યા માડવા બાળ્યા (આટ)
૫ પોલીસો પર હુમલો કરી કેદી છોડાવ્યો (સોડિયાનડ આગળ)
૬ રાયફલો ઝુટવી (૧ સોડિયાવડ આગળ)
૭ ટપાલ થેના લૂટાયા (આટ)

૨ જાહેર રીતે થયેલા કાર્યક્રમો.

૧ નવમી ઓગસ્ટથી ૨૨ મી ઓગસ્ટ સુધીના સરઘસો
૨ નવમી „ „ સુધીની પ્રભાતફેરી
૩ ૧૪ અને ૨૨ ઓગસ્ટની સભા
૪ ૨૨ મીની થાણુ પરની ઝપાઝપી
૫ સૂરત અને આગમા કાઢે । સરઘસો અને પીકેટીંગ

જાહેર કાર્યક્રમો કરી જેલમાં જનાર કાંઠાનાં તમામ ભાઈબહેનોની યાદી.

કમળાબહેન દયાળજીભાઈ, શાન્તિબહેન રામજીભાઈ, પાર્વતીબહેન વલ્લભભાઈ, ગંગુબહેન ફકીરભાઈ, ડાહીબહેન સુખાભાઈ, જમુબહેન ભાણાભાઈ, વાલીબહેન નાથુભાઈ, પાર્વતીબહેન દયાળજી, દેવીબહેન ગોવિંદજી, રામીબહેન ફકીરભાઈ, પ્રેમીબહેન ભાણાભાઈ, લક્ષ્મીબહેન ભાણાભાઈ, ગંગાબહેન મગાભાઈ, મણિબહેન મગાભાઈ, છોટુભાઈ રવજીભાઈ, મોહનલાલ રામભાઈ, જયરામભાઈ રણછોડજી, કાનજીભાઈ ગોવિંદજી, ગોસાઈભાઈ બુધભાઈ, જયરામભાઈ ધીરજભાઈ, મગનભાઈ મોરારજી, છગનભાઈ રામભાઈ, વ્રજલાલ ભાણાભાઈ, છીબુભાઈ ભાણાભાઈ, સુખાભાઈ છીકાભાઈ, દયાળભાઈ ભાણાભાઈ, છગનભાઈ ફકીરભાઈ, દયાળભાઈ રામભાઈ, ભાણાભાઈ રામભાઈ, રણછોડભાઈ મોરારભાઈ, લલ્લુભાઈ મકનજી, છગનલાલ સુખાભાઈ, ખંડુભાઈ સુખાભાઈ, દયાળભાઈ મકનજી, ખંડુભાઈ મગનભાઈ, મોહનલાલ ભાણાભાઈ, પરષોત્તમ લખુભાઈ, મોરારભાઈ રણછોડજી, નારણભાઈ મોરારજી, વમનજી ઉકાભાઈ, રામીબહેન વલ્લભભાઈ

ઉપરના ભાઈ બહેનો કરાડી, મટવાડ, બોરીફળિયા, પેથાણ, મામાપુર, મછાડ, મોખલા, આવડાફળિયા આટ વગેરે ગામોનાં વતની છે.

૨૨ મી ઓગસ્ટના ખુન કેસ તરીકે ચાલેલા મશહુર કેસમાં સંડોવાયેલા તમામ આરોપીઓનાં નામ.

ઉકાભાઈ પચાભાઈ પરેખ, ઉકાભાઈ રણછોડજી પરે.

નરસિંહભાઇ સોમભાઇ પટેલ લાલાભાઇ છીમાભાઇ પટેલ, મગનભાઇ છીમાભાઇ પટેલ, ગોસાઇભાઇ સુખાભાઇ પટેલ, જયરામભાઇ રવજીભાઈ પટેલ, રામભાઇ ઉકાભાઇ પટેલ, જયરામભાઇ ફકીરભાઈ પટેલ, જયરામભાઇ સુખાભાઈ પટેલ, દેવાભાઈ લાલિયાભાઇ પટેલ, ભાણાભાઇ નાનાભાઇ પટેલ પ્રભુભાઈ છીણુભાઇ પટેલ કાનજીભાઈ છીમાભાઇ પટેલ કાનજીભાઇ જીનાભાઇ પટેલ, નારણભાઈ ઉકાભાઇ પટેલ પરશોતમભાઇ હીરાભાઇ પટેલ મગાભાઇ ગોવિંદભાઇ પટેલ, લલ્લુભાઇ જગાભાઇ પટેલ ગોવિંદભાઇ નાનાભાઈ પટેલ, મગનદાસ નરોતમદાસ સોની, બુધાભાઈ ઝીણાભાઇ પટેલ કાનજીભાઇ પાચિયાભાઇ પટેલ નાથુભાઇ ઝીણાભાઇ પટેલ નારણભાઈ બાનાભાઇ પટેલ હીરાભાઈ દેવાભાઇ પટેલ ડાહ્યાભાઈ ગોપાળભાઈ પટેલ નારણભાઇ રવજીભાઈ પટેલ, હીરાભાઇ કાનજીભાઇ પટેલ ગોવિંદભાઇ રવજીભાઈ પટેલ, ધીરજલાલ નાથુભાઇ ગાંધી કેશવભાઇ સુખાભાઇ પટેલ પ્રેમાભાઇ લાલાભાઈ પટેલ, ઉકાભાઈ ગોપાળભાઇ પટેલ ભવાનજીભાઈ છીકાભાઇ પટેલ, પ્રેમાભાઇ છીકાભાઇ પટેલ, ભાણાભાઇ લાલભાઇ પટેલ

ઉપરના ભાઇઓ છૂટી ગયા હતા

રણછોડભાઇ ઝીણાભાઇ પટેલ ૬ માસ, સોમાભાઈ પ્રેમાભાઇ પટેલ ૪ માસ મનુભાઇ ઉમેદરામ ગોર ૬ માસ, મણિભાઇ શનાભાઇ પટેલ ૬ માસ, દયાળજીભાઈ કેશવભાઇ પટેલ ૬ માસ, દયાળજીભાઇ સોમાભાઇ પટેલ ૬ માસ છોટુભાઇ છીમાભાઇ પટેલ જામીન, છીમાભાઇ દુભાભાઇ ૪ માસ રણછોડભાઇ લાલિભાઈ પટેલ ૬ માસ, દયાળભાઈ મોરારભાઈ પટેલ ૬ માસ, ભીખુભાઇ રવજીભાઇ પટેલ ૬ માસ

ઉપરના ભાઇઓને ઉપર જણાવ્યા પ્રમાણે સજા થઇ હતી

તા ક. જે ભાઇએ છૂટી ગયા તેમણે કાચી જેલમાં વર્ષથી દોઢ વર્ષ વીતાવ્યું હતું. કેમમાં પકડાયા પછી એક વર્ષે નાની કોર્ટમા આસિ. કલેકટર શ્રી જાદવની કોર્ટમાં કેસ ચાલેલો અને તેમા ૪૮ માંથી ૨૫ છૂટી ગયેલા તે પછી સેસનમાં ૭ મહીને કેસ ચાલેલો તેમાં ૨૩ માથી ૧૧ જણને સજા થઇ અને બાકીના છૂટી ગયા ધરપકડને દિવસે ૧૭ જણ કુલ પકડાયેલા, પાછળથી કેટલાકને નવસારી આવતા જતા પકડી લીધેલા અને કેટલાક છુપી પ્રવૃત્તિ કરતાં અચાનક હાથ આવી ગયેલા.

સોડિયાવડ ધાડ કેસમાં સંડોવાયેલા આરોપીઓનાં નામ

જયરામભાઇ ફકીરભાઈ, લલ્લુભાઇ મકનજી, પ્રભુભાઇ છીબુભાઈ, દયાળભાઇ કેશવભાઈ, નાથુભાઇ જીવાભાઈ (દેલવાડા), કાનજીભાઈ બુધાભાઇ (દેલવાડા)

ઉપરના ભાઇઓને સજા થઇ હતી.

ડાહ્યાભાઇ બુધાભાઇ, છીમાભાઇ બુધાભાઇ, હરિભાઇ ડાહ્યાભાઈ, વલ્લભભાઇ, નારણભાઇ, ગાંડાભાઇ, હીરાભાઈ ભાણાભાઇ.

ઉપરના ભાઇઓ દેલવાડાના વતની હતા અને છૂટી ગયા હતા.

છેક સુધી છુપા રહેલા અને મહાત્માજીની સુચના અનુસાર જાતે પોલીસ થાણામાં હાજર થયેલા અને કેસ ચાલેલો. આ કેસમા બચાવના શ્રી મોતીલાલ વીણ અચાનક અર્થે દેસાઇથી પ્રેરાઇને ઉભેલા અને બધા નિર્દોષ છૂટી ગયા તેમની યાદી

દયાળભાઇ મકનજી પટેલ, હીરાભાઈ મકનજી પટેલ, ગોસાઇભાઇ છીબુભાઇ પટેલ, રવજીભાઇ છીબુભાઈ પટેલ,

નાનુભાઇ છીબુભાઈ પટેલ, કનુભાઈ રામજીભાઈ પટેલ, રામજીભાઇ ફકીરભાઈ પટેલ, સુખાભાઇ મોમાભાઇ પટેલ (સજા થઇ)

ઉપરના ભાઇઓ મટવાડ, કરાડી, કોથમડીના વતની હતા

સરકારે પ્રથમથી ડીટેન્યુ તરીકે લીધેલા

નાથુભાઇ ઉકાભાઇ ગાંધી, ગણેશજી સુખાભાઇ પટેલ, ફકીરભાઇ (કોથમડી), ખાતાભાઇ સુખાભાઇ (મોખલા).

જેમના સગાવહાલા હાથ નહિ આવવાના કારણે રોષે ભરાઇને સરકારે ડીટેન્યુ તરીકે લીધેલા.

નામ	ગામ	કોણ હાથ નહોતુ આવ્યુ ?
ફકીરભાઇ છીખાભાઇ	કરાડી	તેમનો દીકરો જયરામ ઉર્ફે જેક
જયરામભાઇ વલ્લભભાઇ	મટવાડ	ભાણેજ પ્રભુભાઇ છીબુભાઇ

કેસમાંથી નિર્દોષ છુટી ગયા પછી ડીટેન્યુ તરીકે લીધેલા

રામાભાઇ ઉકાભાઈ કરાડી, છોટુભાઇ છીખાભાઇ મટવાડ.

સગાને આશરો આપવા માટે કેસ ચલાવી સજા કરી

કેશવભાઈ જયરામભાઇ ઓંજલથી તેમના બનેવી પરશોત્તમભાઇ હીરાભાઈને આસરો આપ્યો.

ગોળીબારમાં અત્યંત ઘાયલ અને હોસ્પીટલમાં

૧ મોરારભાઈ પોચિયાભાઇ કરાડી, ૨ ગણછોડભાઇ લાલભાઈ કરાડી, ૩ મગનભાઇ ધનજીભાઈ મોખલા, ૪

રણછોડભાઇ લાલિયાભાઇ મટવાડ, ૫ ભીખાભાઇ રવજીભાઇ કરાડી, ૬ ભવાનજીભાઇ છીકાભાઈ મછાડ, ૭ મંગાભાઈ ગોવિંદભાઇ સામાપુર ૮ પ્રેમાભાઈ છીકાભાઇ મછાડ.

ભાઇ મોરારભાઇ પોચિયાભાઇના પડખામાં ગોળી વાગેલી અને આરપાર નીકળી ગયેલી તથા રણછોડભાઇ લાલાભાઇને પેટમાં ગોળી લાગેલી. આ બન્ને ભાઈઓના શરીરમાંથી અત્યંત લોહી વહી ગયું અને ચોમાસાના કાદવમા ખાટલાઓને માથે મૂકી લઇ જતાં ઘણો સમય પણ ગયેલો. નવસારીના ડૉકટરોએ અત્યંત મહેનત કરવા છતાં ૨૨ મીની રોજ એ બન્ને ભાઇઓએ પોતાનો દેહ છોડયો.

ભાઇ મગનભાઇને સાથળમા ગોળી વાગી હતી, હૉસ્પીટલમાં બારેક દિવસ રાખ્યા પછીથી ગોળી કાઢી અને સેપ્ટીક થતાં તે પણ મૃત્યુ પામ્યા.

બાકીના ભાઇઓ હૉસ્પીટલમાં ઘણો વખત રહ્યા પછી સારા થયા હતા.

['ભારત વિદ્યાલય' કરાડીના ૧૯૪૨ થી ૧૯૪૬ ના અહેવાલના સૌજન્યથી]

અમદાવાદની શહાદત

શહીદવીર વિનોદ કિનારીવાળા—

'૪૨ ની સ્વાતંત્ર્યની લડતમા વિદ્યાર્થી આલમનો ફાળો પણ નોંધપાત્ર હતો. કેટલાય વિદ્યાર્થીભાઈબહેનોએ ગોરાઓના અમાનુષી અત્યાચારોની સામે અહિંસક સામનો કરી, તેમની રાઈફલોમાથી છૂટતી અસંખ્ય ગોળીઓની પણ પરવા કર્યા વગર રાષ્ટ્રીયધ્વજની શાન વધારવા અને તેને વ્યોમમા

શહીદવીર વિનોદ કિનારીવાળા

બ્લૉક – માંડવીની પોળ મેવાસંઘ અમદાવાદના સૌજન્યથી

ફરકતો રાખવા માટે પોતાના જીવનના બલિદાન આપ્યા હતા સર્વત્ર સભા અને સરઘસ બંધી હતી, પણ પ્રજાએ પોતાના જીવન સાથે ખેલવા માડેલી પરદેશી હકૂમતના પાયા હચમચાવી નાખવા માટે તેના કાનુનોનો ભંગ કરવા માડ્યો હતો કાનુન ભંગ કઈ સહેલો નહોતો, તે તો જીવન મરોમરનો ખેલ હતો આ સભા અને સરઘસબંધીના કાનૂનને તોડવામા વિદ્યાર્થી

આનમનો કાળો પણ કંઈ નાનોસૂનો નહતો વિદ્યાર્થીભાઈબહેનો હસતે મોંએ ગોળીઓ છાતી પર ઝીલતા મોતને ભેટતા હતા અને સાથીદારોને પોતાના મૃત્યુથી વધુ હિંમતવાન અને અડગ બનવાનો આદેશ આપતા જતા હતા અમદાવાદની ગુજરાત કૉલેજના વિદ્યાર્થીઓ પણ સરઘસબંધીના શાહી કાનૂનને તોડવા માટે એક પ્રચંડ સરઘસ કૉલેજના મેદાન ઉપરથી કાઢવાનો નિશ્ચય કર્યો અને સરઘસ અંગેની તૈયારીઓ કરવા માંડી સિતમગર હકૂમતના વફાદાર સેવકો તો ત્યાં હાજરજ હતા સરઘસનું નામ સાંભળી પોતાની લોહીની તરસ છીપાવવા માટે તેઓ તો ખડે પગે તૈયારજ હતા વિદ્યાર્થીઓ સરઘસ રૂપે ગોઠવાઈ ગયા સરઘસની આગેવાની લેવા કોઈ આગળ ના આવે ત્યાં સુધી સરઘસ નીકળે શી રીતે? છેવટે શહીદ વિનોદભાઈ કિનારીવાળા મૃત્યુની પરવા કર્યા વગર મોખરે આવીને ઉભા અને સરઘસને સંબોધીને કહ્યું, 'મારું ગમે તે થાય, તમે સરઘસને આગળ ધપાવજો' અને સરઘસને ઉપાડવાનો આદેશ આપ્યો કે તરતજ સનનન કરતી ગોળીઓ છૂટી અને વિનુભાઈની છાતીમાં સોંસરી નીકળી ગઈ, પડતા પડતા પણ ઉપરના શબ્દોને અનુસરવાનું તેમને મિત્રોને કહ્યું અને સદાને માટે નિદ્રામાં પોઢી ગયા સ્વ. કિનારીવાળા ગુજરાત કૉલેજના ઇન્ટર સાયન્સના અભ્યાસી અને કૉલેજના એક આગળ પડતા વિદ્યાર્થી હતા. અહિંસા એમની રગેરગમાં ભરી હતી કૉલેજ જીવનમાં એમની કારકિર્દી ઉજ્જ્વળ હતી અને સૌના લાડીલા હતા. તેઓ ધનવાન પિતાના પુત્ર હતા પણ દ્રવ્યના મોહમાં ન ફસાતા સ્વદેશ પ્રેમને જીવનમાં પ્રાધાન્ય આપ્યું હતું આજે પણ વિદ્યાર્થી આલમમાં તેમના ઉપરોક્ત શબ્દો ગૂંજી રહ્યા છે તેમની ખાંભી ગુજરાત કૉલેજના દરવાજા આગળ ઉભી કરવામાં આવી છે ધન્ય છે એ મર્દ વીર નમાવી શહીદોને

શહીદવીર ઉમાભાઇ કડિયા—

શહીદવીર ઉમાભાઇ કડિયા
બ્લૉક – માડળીની પોળ નેવાસંઘ
અમદાવાદના સૌજન્યથી

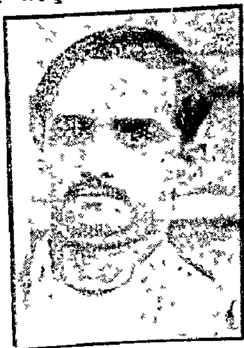
સ્વાતંત્ર્યની લડતમા ગુજરાતે કદી પાછી પાની કરી નથી અને તેમાય તેનુ પાટનગર અમદાવાદ તો સમસ્ત ગુજરાતના સ્વાતંત્ર્યની લડતના સૈનિકો માટે પ્રેરણા દાતા બની રહ્યુ છે લડતના મંડાણ થાય કે બધા આઝાદી પ્રેમી ગુજરાતી નવયુવાનોની મીટ અમદાવાદ તરફ મંડાય છે એવીજ રીતે ૧૯૪૨ના મુક્તિ સગ્રામમા પણ અમદાવાદ મોખરેજ રહ્યુ હતુ એ સ્વાતંત્ર્ય સગ્રામમા રાજનગરના કેટલાય નામી અનામી કોડ ભર્યા નવજુવાન અને કેટનાક યૌવનને ઉંમરે પણ નહિ પહે ચેલા એવા ભાઇ બહેનોએ હસતે મુખડે દુશ્મનની ગોળીઓ છાતી પર ઝીલી પોતાના મહામોઘા જીવનનુ બલિદાન દીધુ છે સ્વ ઉમાભાઇ તેઓમાના એક હતા તેઓ દરિયાપુર વ્યાયામ મંદિરના નર્ષ્ઠ અનિષ્ઠ અને સેવાપરાયણ સચાલક હતા તેમને વ્યાયામનો અને તેમાય ખાસ કરીને પગ સાળા સુમાદરી દગાનો ગજગનો

શોખ હતો. અમદાવાદના વ્યાયામ હરિફાઇ દળના તેમને પ્રતિ નિધિ નીમવામા આવ્યા હતા, એ પરથીજ સમજી શકાય કે તેઓ વ્યાયામના પ્રખર ઉપાસક હતા. રાજનગરના કેટલાય કિશોરોને વ્યાયામનુ શાસ્ત્રીયજ્ઞાન તેમણે આપ્યુ છે. વ્યાયામથી શરીર સુદૃઢ કરીને બેસી રહેવુ તેમને પસદ નહોતુ તેમના દીલમા માદરેવતનને માટે કઈક કરી છૂટવાના મનોરથ ભર્યાં હતા અને તેમ કરતા જીવનનુ બલિદાન દઇ દેવુ પડે તો તેનાથી પોતાનુ જીવન સાર્થક થશે એમ તેમની દૃઢ માન્યતા હતી આવી રીતે તેમને રાષ્ટ્રીયતાનો સાચો રગ લાગેલો હતો "देशके लिये" એ તેમનો જીવનમત્ર હતો શારીરિક વ્યાયામ ઉપરાંત નિશાનબાજી તથા તિરદાજી એ પણ તેમનો ખાસ શોખ હતો અને તે શોખ પૂરો પાડવા માટે અમદાવાદની રાયફલ એસોસીએશનના સભ્ય બની આગળ જતા તે વિષયોનુ સપૂર્ણજ્ઞાન મેળવી છેવટે તેના શિક્ષકપદે નિયુક્ત થયા હતા આ રીતે સ્વાતંત્ર્ય સગ્રામના યોદ્ધાને જરૂરી તમામ જાતની કેળવણી તેમણે મેળવી હતી આવી રીતે તેઓ અમદાવાદના યુવાનોના પ્રણેતા અને ઘડવૈયા હતા '૪૨ ના સ્વાતંત્ર્ય સગ્રામ વખતે હિંદ મા નિષ્પ્રાણ બનતી જતી બ્રીટીશ શાહી સલ્તનતને જીવત રાખવાના ફોગટ પ્રયત્નો રૂપે ગોરાઓએ આપણા લાડીના નેતાઓને જેલના સળીઆ પાછળ ધકેલી દઇ દૈવત પર દમનનો કોરડો વીઝવા માડ્યો હતો અને ઠેર ઠેર અનેક લોકો માથા વધેરાઇ ગયા હતા અમદાવાદમા પણ સગ્રામનો જ્વાળામુખી ફાટી નીકળ્યો તેને શાત પાડવા માટે બ્રિટિશ સૈનિકોએ ગોળીઓનો આશરો લીધો અને અનેક નિર્દોષ અને નિરપરાધ વૃદ્ધો, યુવાનો અને બાળકોને પણ ગોળીએ દઈ દીધા ૨૧ ઉમાભાઈ તો સ્વાતંત્ર્ય સગ્રામના એક અદના સૈનિક હતા

તેમને તો દુશ્મનો છોડેજ શાના ? તેઓ અહિંસક લડત લડતા હતા તેવામા એક દુશ્મનની ગોળી તેમની છાતીની આરપાર નીકળી જતા એ તેમના નશ્વર દેહને છોડી દઇ એકાએક તેમનો પ્રાણ પખેરુ આ ફાની દુનીયાનો ત્યાગ કરી સ્વર્ગમાં જઇ વિરામ્યો

વદન હો ! શહીદવીર ઉમાભાઇને !

શહીદવીર નારણભાઇ પટેલ—

શહીદવીર નારણભાઇ પટેલ
બ્લોક – માડવીની પોળ સેવાસંઘ
અમદાવાદના સૌજન્યથી

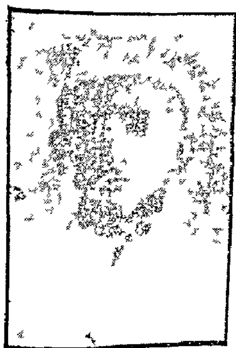
શહીદવીર નારણભાઇ અમદાવાદમા આવેના હરિપુર તેમજ વાડીગામ વિસ્તારમા વ્યાયામ પ્રવૃત્તિના પ્રણેતામાના એક અગ્રણી હતા. તેઓશ્રી ગુજરાત ભરમા પોતાના સામર્થ્ય અને શક્તિ માટે અજોડ ગણાતા હતા છતા તેમના હૃદયમા ધ્યાન ખેંચે તેવુ નિરાભિમાની પણુ અને નમ્રતા બન્નેના હતા તેમની શક્તિનો ઉપયોગ તેઓ બીજાઓને દબાવવમા નહિ પણ બીજાઓના કલ્યાણ અને રક્ષણ માટે કરતા નિરાભિમાન અને નમ્રતા ઉમ્દાન

તેમનામા નિખાલસપણુ અને મળતાવડાપણુ કોઈ અજબ પ્રકારનું હતુ અને તેથી તો તેઓ આબાલ વૃદ્ધ સર્વમા પ્રિય હતા યુવાનોના તો એ પ્રણેતા હતા એટલે યુવક સમુદાયમા તો તેઓ જુવાન હૈયાના સિંહાસને જ બિરાજતા હતા કુસ્તીબાજ પહેલવાનોની માફક ફક્ત શરીર મજબુત બનાવી મસ્ત થઇ પડયા રહેવુ એવો વ્યાયામનો અર્થ તેઓ કરતા નહિ તેમને મન તો વ્યાયામનો અર્થ જુદોજ હતો શરીરના સર્વાંગી વિકાસની સાથે સાથે બુદ્ધિનો વિકાસ સાધી સમાજની અનેક રીતે સેવા કરી શકે તેવા સ્વયંસેવકો તૈયાર કરવા એવો એમનો ઉદ્દેશ હતો. અને તે ઉદ્દેશ તેમણે જનસમુદાય સન્મુખ અંગમર્દનના અનન્ય અને સાહસભર્યા આશ્ચર્યક પ્રયોગો રજુ કરી જનતામા અને તેમાય ખાસ કરીને યુવાનોમા વ્યાયામ પ્રત્યે અનેરી અભિરુચિ ઉત્પન્ન કરીને પાર પાડયો તેમના વ્યાયામના પ્રયોગોથી અનેક યુવાનો તેમના તરફ આકર્ષાયા અને તેમણે પણ અનન્ય ઉત્સાહ અને ધગશથી એ યુવાનોને ઉત્તમ પ્રકારની તાલીમ આપી અને યુવાનોનુ શિસ્તબદ્ધ અને તાલીમબદ્ધ જુથ ઉભુ કર્યું આવી રીતે તેઓ એક સંગઠનકાર પણ હતા સ્વાતંત્ર્યની ચળવળમા લડતના ડંકા વાગે અને બીકણ માનવીના હૃદયમા પણ જુસ્સો અને હિંમત પ્રગટે અને દેશને ખાતર કંઈક કરી છૂટવાની અભિલાષા ભીરૂ હૃદયમા પણ જાગ્રત થાય પછી તો વીર પુરુષો તો ડંકા સાંભળવાના નહિ પણ ડંકા બજાવવાના જ હોય એમાય નારણભાઈ તો સાહસિક વીર હોવા ઉપરાંત રાષ્ટ્રીય ભાવનાના રંગે રંગાયેલા ઉત્સાહી નવયુવક હતા એમની તો વાત જ શી કરવી ! '૪૨ની લોકક્રાન્તીમા તેમણે અપૂર્વ અને અદમ્ય ઉત્સાહથી ચળવળમા આગેવાની ભર્યો ભાગ ભજવ્યો તેઓ તેમના સાથીદારો સાથે અંગ્રેજ રાજ્યના પાયા હચમચાવી

નાખવા માટે મેદાને પડયા અને પોલીસના ગોળીબારના ભોગ બન્યા અને શહાદતને વર્યા

નાગરિક અમદાવાદની જનતાએ આ શહીદવીરની યાદમાં 'નારણભાઇ સ્મારક સમિતિ'ની સ્થાપના કરી એ શહીદવીરનું નામ અમર કર્યું છે આ સમિતિ તરફથી દર વર્ષે તા ૨૫ ના રોજ દેશના નામી અનામી શહીદોને અંજલી આપવાના કાર્યક્રમ યોજાય છે અમર રહો શહીદવીર નારણભાઇ

શહીદવીર નાનુભાઈ પટેલ—

શહીદવીર નાનુભાઈ પટેલ
ફોટો – મા શ્રીની પોળ સેવાસંઘ અમદાવાદના સૌજન્યથી

શહીદવીર નાનુભાઈ ઉત્તર ગુજરાતના કરજીસણ ગામના વતની હતા. તેઓ આર્થિક રીતે ગરીબ, પણ પરિશ્રમી અને ખાનદાન ખેડૂત પિતાના પુત્ર હતા તેમના પિતા એક સામાન્ય ખેડૂત હતા મહામહેનતે કુટુંબનું ગુજરાન કરતા હતા પણ જ્યારે ઘરમાં કોઇ સારો નરસો પ્રસંગ આવે તે વખતે બીજા ગરીબ લોકોની માફક તેમને પણ

કરજના બોજા તળે આવી આર્થિક સંકટ વેઠવું પડતું અને તે રીતે તેમના કુટુંબને સદાય આર્થિક મુશ્કેલી રહ્યા કરતી. સ્વ નાનુભાઈ પિતાની આર્થિક મુશ્કેલી દૂર કરવામાં સહાયરૂપ થઈ પડવા માટે ગામડું છોડી અમદાવાદ શહેરમાં આવી ધંધો કરવા લાગ્યા તેઓને વ્યાયામનો અને તેમાંય ખાસ કરીને યોગીક વ્યાયામ, આસનો તથા યોગીક પ્રયોગોનો સારો શોખ હતો અને તેમાં તેમણે ઘણીજ કુશળતા મેળવી હતી. તેઓને હિંદુત્વનું ખૂબ અભિમાન હતું અને સાથે સાથે આઝાદીને માટે ઝુઝતી કોંગ્રેસના પણ તેઓ ચુસ્ત અનુયાયી હતા ઇ સ ૧૯૩૦ ની ચળવળમાં અગત્યનો ભાગ ભજવી કોંગ્રેસ પ્રત્યેની વફાદારી તેમણે મનાવી આપી હતી અને આ રીતે તેઓ એક જુના સેવક અને લડવૈયા હતા સમાજ સેવાનો પણ તેમને એટલોજ નાદ હતો. સ્વામી શ્રદ્ધાનંદ સરસ્વતીના પણ તેઓ ચુસ્ત અનુયાયી હતા અને તેમણે બ્રિટીશ સલતનતના અત્યાચારો સામેની લડતમાં અગ્રભાગ ભજવી સાબિત કર્યુ હતુ યોગીક વ્યાયામ અને સમાજ સેવાની ઉપાસના એટલી તાન હતી કે લગ્ન કરી બંધનમાં પડવાનુ તેમને પસંદ નહતુ અને તેથી તેઓ ૩૦ ઉમરે શહીદ થયા ત્યાં સુધી આજન્મ-અવિવાહિતજ રહ્યા હતા અન્યાય અને અનાચારના તેઓ કટ્ટર વિરોધી હતા અને જીવનની છેલ્લી પળો સુધી પણ તેનો સામનો કરવા તત્પર રહેતા અને એ ગુણોને લીધે જ '૪૨ ની લોકક્રાન્તીમાં બ્રીટીશ સલ્તનતના અન્યાયી પગલા સામે એમણે મોરચા માંડયા અને બ્રીટીશરોના અન્યાય અને નિર્દોષ પ્રજા પરના અત્યાચારનો સામનો કરતા કરતા તેઓ મૃત્યુને ભેટયા. રાજનગર અમદાવાદના એ ચોથા શહીદવીર હતા. ધન્ય છે 'શહીદવીર તમારા મૃત્યુને'

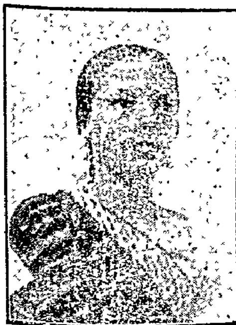
શહીદવીર નંદલાલ જોષી

શહીદવીર નંદલાલ જોષી
બ્લોક – માડનીની પોળ સેવાસંઘ
અમદાવાદના સૌજન્યથી

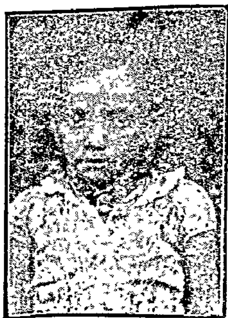
શહીદવીર સન ગજમનીજે ડીથી ક્યો ગુજરાતી અજાણ હશે? દેશમાં કોમી એકતાની ખાતર ગણાપણ કરનાર એ બે વીરોના નામ તો સ્વતંત્ર ભારતના ઇતિહાસમાં સુવર્ણા ક્ષરે લખાશે. એ ત ચઇ આઝાદી પછીના ગોમી નડની વાત પરંતુ આઝાદી માટેની ચળવળ પુરા જોસથી ચાલતી હતી તે સમયે એટલે કે ૧૯૪૨ની સાલ ની લડત સમયે પણ એવી એક રાષ્ટ્રીય સંગ્રામના બે બહાદુર સૈનિકોની જોડી અમર નામના મેળવી ગઇ. એ હતી જોષી અને નરહરીની જોડલી. જોષી એટલે સ્વ. નંદલાલ જોષી જેઓ હિંદુસ્તાનના મહાન મુસાફર હતા. તેમણે સાયકલ પર હજારો માઇલની મુસાફરી કરી હતી અને ટ્રાવેનસ ટ્રામો શરૂ કરી ભારતની જનતામાં મુસાફરીના શોખ ઉત્પન્ન કર્યો હતો. સ્વ. નરહરી તેમના મિત્ર અને સહ કાર્યકર હતા. તેમને પણ મુસાફરીનો ભારે શોખ હતો. આ તેમની સાથે રહી સહુ

પર્યટન કર્યું હતુ શહીદ નંદલાલભાઈ શારદા મંદિરના ભૂતપૂર્વ શિક્ષક હતા તેમનામા સાહસ, શૌર્ય અને હિંમત રોમે રોમ હતી અને એ સાહસ અને હિંમતથી જ તેમણે આખા દેશનો પ્રવાસ કર્યો હતો '૪૨ની સ્વાતંત્ર્ય લડતમાં શહીદવીર વિનોદ કિનારીવાળાના મૃત્યુને નજર સામે જોઈ તેમણે પાછળનું કામ વેગથી ઉપાડ્યુ અને બ્રિટિશ શાહીવાદના અન્યાયી અને અત્યાચારી વલણ સામે બંડ પોકાર્યું. સભા અને સરઘસ બંધીના કાનુનો તોડવા માંડ્યા અને એ રીતે સત્તા ટકાવી રાખવા ધમપછાડા કરતી બ્રિટિશ સલ્તનતના પાયા હચમચાવવા માંડ્યા. સામેથી પ્રતિકાર પણ સખત થયો, પણ પરાધિનતાના વિરોધી આ વીરને તેની પડી નહોતી એને તો પોતાના જાનની પણ પરવા નહોતી મૃત્યુ ક્યી પળે આવશે તે કહી શકાય તેમ નહોતુ, કારણ કે બ્રિટિશ સૈનિકો પડતી સલ્તનતને ટકાવી રાખવાના ધમપછાડામા ભાન ભૂલ્યા હતા અને કોઈ-

ભારતની મુક્તિનો જંગ ખેલાઈ રહ્યો ત્યારે જયાવતીબેન સંઘવીએ પણ પોતાના મહામૂલા જીવનનું બલિદાન આપ્યું છે. સ્ત્રી દિન અંગેના સરઘસમાં સરકારે 'ટીયર ગેસ' છોડયો તેમાં આ બેન ભોગ બન્યાં અને 'ચલે જાવ' નો નાદ ગજવતાં આ બેન શાશ્વત નિંદ્રાને ખોળે પોઢયાં. તેઓ વિદ્યાર્થીની હતાં. અમદાવાદની '૪૨ ની લડતનાં પ્રથમ સ્ત્રી શહીદ હતાં. વંદન હો તેઓની શહાદતને !

જયાવતીબેન સંઘવી

મહાત્માજીનો જન્મ દિન ઉજવતાં આશાનો દિપ જલાવતાં મધુકાન્તા ડાહ્યાલાલ સોનીએ ફક્ત ૧૩ વર્ષની નાની ઉમ્મરે અમદાવાદ ખાતે તા ૨-૧૦ ૪૩ ને રોજ શહાદતને વર્યાં હતાં.

-: આજુનો ફોટો :-
શહીદ વીરાંગના મધુકાન્તાબેનનો છે.

ફોટો:- માંડવીનીપોળ સેવાસંઘ અમદાવાદના સૌજન્યથી

कदि स्वाधिनता आवे–विनति भाई ! छानी,
अमोने ये स्मरी लेजो, जरी पल एक नानी.

શહીદવીર રમીકલાલ હકીરલાલ જાની

બ્લોક – માદલપુરની પોળ સેવાસંઘ અમદાવાદના સૌજન્યથી

રમીકલાલ હકીરલાલ જાની જેઓના પિતા મૃત્યુ પામ્યા હતા. વિધવા માતાનો મદારો હતા માતાએ શિખામણ આપી ત્યારે તેઓએ જવાબ આપેલો, "આપણને મુક્તિ માટે ગોળી ખાવાની છે" અને ખરેખર અમદાવાદ ખાતે મુક્તિ સંગ્રામમાં ઝુકાવ્યુ અને ૧૬ વર્ષની ઉમરે તા. ૯-૧૦-૪૨ ને રોજ ગોળીથી મૃત્યુને ભેટયા

अहा भाग्य अमारा आ, देश आजादी पामता,
आहुती आपवा माटे, भाग्यशाळी अमो थया.

ज़ख्मके डोरोंका हो सिंगार सीने पे,
ख़ूने खंजर को कलेजेमें म्यान करता रहो ...

ગુણવંતલાલ માણેકલાલ શાહ

બ્લૉક – માદલીની પોળ મેવાસઘ અમદાવાદના સૌજન્યથી

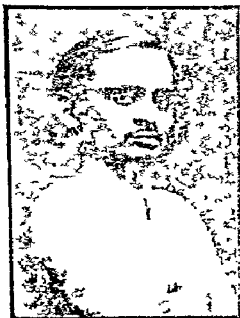
ગુણવંતલાલ માણેકલાલ શાહ 'करेंगे या मरेंगे' નો નાદ સાંભળી અભ્યાસને ઉંચો મૂકી, પરદેશીઓને પડકારવા કટીબદ્ધ બન્યા. શહાદતને વરેલા શહીદ રસીક જાનીને અંજલી આપતા હતા ત્યારે ગોળીથી વિંધાયા અને રસીકની પાછળ સ્વર્ગમા સિધાવ્યા રસીક અને તેઓની શહાદતથી અમદાવાદની લડતમા જુસ્સો આવ્યો. વંદન હો વીર શહીદની જોડલીને.

आप मानो न मानो ख़ुशी आपकी,
हम मुसाफ़िर हे कल अपने घर जायेंगे ..

ગોવર્ધનદાસ છગનલાલ ગામી સામરા ગામને છોડી તાજા જ શહેરમાં આવ્યા હતા. જીવનના બધા કોડ અપૂર્ણ હતા. તેઓ મહત્વાકાંક્ષી અને દેશના ચઢતી જવાની ભાવનાવાળા હતા. આઝાદીના યુદ્ધમાં રણભેરી સાંભળતા જ તેઓએ ઝંપલાવ્યું અને અમદાવાદ ખાતે ૨૦ વર્ષની ઉમ્મરે તા. ૨૯-૧૧-૪૨ ને રોજ શહાદતને વરી અમર નામના મેળવી. વંદન હો તેમની શહાદતને !

ગોવર્ધનદાસ ગામી

નરહરિ-નંદલાલની જોડલીમાંના તેઓ એક હતા. સાથે જન્મ્યા અને સાથે જ વીર મૃત્યુને ભેટ્યા. નમન હો વીર જોડલીને !

બાજુનો ફોટો —
શહીદવીર
નરહરિભાઈ નો છે

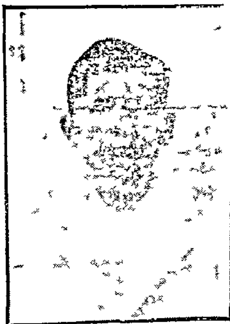
આભાર — મા. દીનકર ... સેવાસંઘ અમદાવાદના ... નો લખેલી

નાથાલાલ મોમચંદ શાહ જેઓ પ્રેમના સાચા કાર્યકર હતા અને મહગુજરાતના બહાદુર હતા તેઓ બુદ્ધિશાળી દેવ અને મુત્સદ્દી હતા આઝાદીના મુક્તિ યજ્ઞમાં તેઓએ અમદાવાદ ખાતે તા ૯-૧૧-૪૭ ના રોજ ૧૯ વર્ષની વયે બલિદાન આપ્યું

ફોટો – માણેકલાલ નિવાસ અમદાવાદના સૌજન્યથી

પુષ્પવદન નામના મહેતાએ આઝાદીની રણભેરી સુણી મુક્તિ યજ્ઞમાં ઝંપલાવ્યું અમદાવાદ ખાતે તા ૧૦-૧-૪૩ ના રોજ ફક્ત ૧૬ વર્ષની ઉંમરે અમાનુષી અત્યાચારનો ભોગ બન્યા તેમના નામ પ્રમાણે તે નાનકડું પુષ્પ જ હતા આઝાદી યજ્ઞમાં પુષ્પ સ્થાને તેમનો ઉપયોગ થયો

પુષ્પવદન મહેતા

जीते रहगे तो सबसे मिलेंगे
नहि तो कगना करमलाम मुकाम

વસંતલાલ મોહન
નાન રાવન જેઓ
તેમના કુટુંબમાં એકના
એક સીતાન હતા
ભારતમૈયાની ગુલામી
ની જઝીરો તોડવા,
જાનીમોની ગોળીઓ
હસતે મુખ આગળ
છાતીએ ઝીની અમદા
ના ખાતે ૧૮ વર્ષની
ઉંમરે તા ૯-૩-૪૩
ના રોજ શહાદતને
વર્યા અને શહીદોની
હારમાળામાં એક મ
ણકો ઉમેર્યો તેઓના
મૃત્યુથી તેમના કુટુંબનો
દીપ ખરેખર આથમી ગયો
છે પ્રભુ! આવા સંતોષ
લક્ષણા પુત્રના પવિત્ર આત્માને શાંતિ અને તેઓના કુટુંબને સહન શક્તિ આપ
એજ પ્રાર્થના

શહીદવીર વસંતલાલ રાવલ
બ્લોક - મા વીની પોળ નેવાસઘ
અમદાવાદના સૌજન્યથી

चे न पूछो ग्के किधर जायेंगे
ग घिर भेन दगा उधर नाया

કરમસદના શહીદવીર

શહીદવીર બાબુભાઈ

તા. ૯ મી ઓગષ્ટ ૧૯૪૨ ના રોજ પૂ. બાપુજી અને બીજા અગ્રગણ્ય નેતાઓની બ્રિટીશ સરકારે કરેલી ઓચિંતી ધરપકડથી દેશભરમાં લડતનો બુલંદ નાદ ગાજી ઉઠ્યો હતો.

ખેડા જીલ્લામાં પણ આગેવાન ગણાતા કાર્યકરોની ધરપકડ થઈ અને જનતા હડતાલ, વિરોધી સરઘસો અને ભાંગફોડના માર્ગે જઈ રહી હતી. વિદ્યાર્થીઓ શાળા, કોલેજોમાં જવાનું બંધ કરીને ટુકડીઓ દ્વારા ગામડાઓમાં સરકાર વિરોધી આંદોલન ચલાવવા જતા હતા. પોલીસોએ પણ દમન નીતિ અખત્યાર કરી હતી

કરમસદ એ ખેડા જીલ્લામાં આવેલ ગામ છે ત્યાં પણ સ્વાતંત્ર્ય સંગ્રામ ચાલતો હતો. કરમસદના યુવાનોને ગુલામીની જંજીર ખપતી ન હતી. તા. ૧૮ મી ઓગષ્ટે યુવાનોએ સરઘસ કાઢ્યું, બજારમાં પોલીસોએ તે સરઘસને રોક્યું. અને ગોળીબાર શરૂ કર્યો. સરઘસના મોખરે ચાલતા શ્રી બાબુભાઈ સોમાભાઈ પટેલ પર ગોળી આવી અને આરપાર શરીરમાં ચાલી ગઈ અને તેઓ તેજ સ્થળે શહાદતને વર્યા

તેઓનો જન્મ તા. ૧-૪-૨૧ ના રોજ થયો હતો. મૃત્યુ સમયે તેઓની ઉંમર માત્ર ૨૧ વર્ષની હતી. તેઓનો અભ્યાસ અંગ્રેજી ૭ ધોરણ સુધીનો હતો. વંદન હો! શહીદવીર બાબુભાઈની શહાદતને!

સ્વાતંત્ર્ય સંગ્રામના સમાચાર

ડાકોરમાં સ્થપાએલી શહીદ સ્મારક સમિતિ

ડાકોરના શહીદોના સ્મારક માટે એક સમિતિ નીમવામાં આવી છે. આ સમિતિના પ્રમુખ શ્રી છોટાલાલ અનુપરામ વ્યાસ તથા મંત્રી શ્રી ચુનાભાઈ મણિભાઈ પટેલ છે. આ સમિતિને ડાકોરનિવાસી શ્રી અમથાલાલ ડાહ્યાભાઈ દવે પોતાની આગળ ત્રણ હજારની કિંમતની જગ્યા અને મકાન ટ્રસ્ટ કરી સમર્પણ કર્યું છે. તેના ટ્રસ્ટી મંડળમાં શ્રી ગજાનન? મગનલાલ પટેલ (આજ મંત્રી શ્રી છે આ સમિતિ). શ્રી છોટાલાલ અનુપરામ વ્યાસ, શ્રી ચુનાભાઈ મણિભાઈ પટેલ, શ્રી નટવરલાલ મોતીલાલ દેસાઈ અને બીજા એક બે છે. આમ ડાકોરના શહીદોની શહાદત આજ પ્રજાને પ્રેરણા આપે અને તે માટે નક્કર પ્રયત્ન થઈ રહ્યો છે. ખરેખર તે ધન્યવાદને પાત્ર છે.

અડાસના ગોળીબારમાં ઘવાએલ શ્રી જયંતીલાલ દવે

વડોદરાથી ૩૮ યુવાનોની ટુકડી આણંદ ખેતીવાડી કોલેજ જોવા અને ગામડાઓમાં પ્રચાર કરવા નીકળેલી તેમાંના તેઓ એક છે. ટુકડી કોલેજ જોઈ નાસી નક્કી ગઈ.

ટુકડીની પાછળ પોલીસ પડેલી છે તેવા સમાચાર સાંભળતા મળતા, અધવચમાં ઉતરવું નહિ તેમ નક્કી કરી તેઓ અડાસ સ્ટેશનથી ગાડીમાં જવા નીકળ્યા. પોલીસ આવી. વિદ્યાર્થીઓ બેસી ગયા અને ગોળીબાર શરૂ થયો. કેટલાક મૃત્યુ પામ્યા અને કેટલાક ઘવાયા. ઘવાએલાઓમાંના એક શ્રી જયંતીલાલ હીરાભાઈ દવે હતા. તેઓ ચુણાવાડાના રહીશ છે. તેઓને ગોળી વાગવાથી પગ કપાવવો પડયો જ. તેઓ બી. એ., એલ. એલ. બી. પાસ કરીને હાલમાં અમદાવાદ મ્યુનિસિપાલીટીમાં કામ કરે છે. તેઓ અડાસ ગોળીબારના જીવંત પ્રતીક છે. ધન્ય છે એ વીર બંધુને!

...શહિદોનો સંદેશ...

(રાગ : હજારો વર્ષની જૂની અમારી વેદનાઓ)

નં'તુ મરવુ અમોને આમ વ્હાલુ, મુક્તિ વિના !
    નં'તુ મરવુ અમારે આમ એકાએક, વ્હાલા !
મરણુ કાં ઇચ્છીએ ? ના, મા તણા મુક્તિ-કિનારા !
    બિરાદર, નૌજવાનો, કોડ સૌ અધૂરા અમારા ! (૧)

નથી પૂરૂ થયુ અમ કાર્ય એ, અધૂરૂ રહ્યુ છે !
    થયુ થોડુંય ના કરવુ હતુ ઘણુંયે અમારે !
અમ તોપોતણી એ આગ હૈયામાં જલે છે !
    બિરાદર, થોભ, સાંભળ આહ-ઉર્મી આરઝુ એ (૨)

હતા અમનેય વ્હાલા સુખ-વૈભવ-મહેલ-માળા !
    હતા અમનેય વ્હાલા માન ને અભિમાન-વ્હાલા !
અમોને પણ હતા જનનીતણા ખોળા હુંફાળા !
    અમોને પણ હતા બંધુ-ભગિની લાડનારા ! (૩)

પ્રિયાના પ્રેમના મિઠા-મધુર શમણા હતા, ને
    પ્રણયના કોડ સીંચ્યા કલ્પનાની હદ સુધી, ને
ગગનચુંબી મિનારા કૈં ચણ્યા'તા જીવનના !
    અમારે યે નં'તા કૈં કોડ એ દફનાવવાના ! (૪)

° ° °

પરંતુ તુચ્છ ને નાચીજ સૌ પાર્થિવ હતુ એ,
    સતત અમ કાનમાં એ ગાજતા અહ ! નાદ મ્હામે,
પીડાતી માતની જંજીરના ખણકાર બોલે !
    રીબાતી માવડીની આરજુ, હૈયુ વલોવે ! (૫)

જગજૂની હતી, અપમાનીતા અમ માત આજે !
    અહા ! એ શસ્યશ્યામલ માત, ભૂખી-સૂકી આજે,

ભરી એ આંખ આંસુથી, ખરે દર્દ દ નહી ગાને,
સૂકી-ફીક્કો, ભૂખી-દુખી ઉભી અમ માત, મ્હામે ! (૬)

નથી એ અંગ ઢાંકણુ નામ એને વસ્ત્ર પૂરાં !
નથી તીજ માનુડા ઉછેરના, અહ ધાન પૂરાં !
નગાયેલી-દુખીએની, પગદીન માવડી જ્યાં !
જીવનમાં રંગ-રાગો, ભોગ કે આરામ કેવા ? (૭)

અમોએ સાંભળ્યા ત્યાં મા માતાના ક્રંદના !
અમોએ સાંભળ્યા એ સાદ, અમ વ્હાલા વતનના !
સૂણ્યા પડકાર, એ પથે પગેમાં અમ સિરાદરના !
ઝુકાવ્યું પંથ, ન્હોતા કે સમય વિચારવાના ! (૮)

સૂણી'તી 'હા,' વખત વિચારવા અમ પાસ ન્હોતો !
પડયાં'તા ઘા, વખત પાછા-મનમ કરવાય ન્હોતો !
ઘડી જીવન-મરણની હોય જ્યાં, વિચાર ત્યાં ના ?
ભલે સંકટ હજારો કે ભૂતાવળના તૂફાન ! (૯)

° ° °

ભલે ઘેલા ગણો, ના મૂર્ખ, કો'તો માનશો ના !
ન જોયા ત્યાં' આગાપીછા ત્યાં જાણશો ના !
ધીરજ બહુએ ધરેલી, ક્યાં સુધી ધરવી અમારે ?
ભલે અધીરા અમે, ઉતાવળા ગણજો જરા ના ! (૧૦)

અમારે કાજ મમતા હોય જો હૈયે જરા તો,
અગર અમ કાજ હમદર્દી કદી ઉભરાય કો તો,
અમારે અંતરે બસ, આરઝુ અમ એક આ છે
'સજાગની રાખજો અમ જ્યોત જ્યાં તક મુક્તિ ના'વે !' (૧૧)

વિસનગર —શ્રી. દેવશંકરભાઇ.

